

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Skjøtselsplan for kystlynghei på Nordstøya, Harstad kommune i Sør-Troms.

NIBIO RAPPORT | VOL. 8 | NR. 137 | 2022

Liv Guri Velle¹ og Pål Thovaldsen²

¹Møreforskning; ²NIBIO Divisjon for mat og samfunn, Avdeling kulturlandskap og biomangfold

TITTEL/TITLE

Skjøtselsplan for kystlynghei på Nordstøya, Harstad kommune i Sør-Troms.

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Liv Guri Velle og Pål Thorvaldsen

DATO/DATE: 14.11.20221 4.11.2022	RAPPORT NR./ REPORT NO.: 8/137/2022	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY: Åpen	PROSJEKTNR./PROJECT NO.: 52878	SAKSNR./ARCHIVE NO.: 22/00400
ISBN: 978-82-17-03160-4	ISSN: 2464-1162	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES: 58	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES: 5	

OPPDRAKSGIVER/EMPLOYER:

Statsforvalteren i Troms og Finnmark

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Cathrine Amundsen

STIKKORD/KEYWORDS:

Kystlynghei, skjøtselsplan, lyngheiskjøtsel

Atlantic heathlands, management plan

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Kulturlandskap og biologisk mangfold

Landscape and biodiversity

SAMMENDRAG/SUMMARY:

Skjøtselsplanen gir faglige anbefalinger for restaurering og skjøtsel av den sterkt trua naturtypen kystlynghei på Nordstøya i Harstad kommune basert på en samlet vurdering av lokalitetens økologiske tilstand og verdi. Grunnlaget for disse verdiene ble fastlagt gjennom feltbefaring og intervjuer med grunneier og de som har beitedyr i området. Rapporten er delt inn i to hoveddeler. Første del gir en kort beskrivelse av naturtypen. Andre del er rettet mot den som skal utføre skjøtsel og forvaltningen, og omhandler naturgrunnlaget og dagens drift i området, samt beskrivelsen av konkrete restaurerings- og skjøtselstiltak innenfor lokaliteten. Vedlegg 3 og 4 går kort gjennom bosetningshistorie og tidligere arealbruk i området og den nordlige landsdelen ellers, med hovedvekt på utnyttelse av røsslyng til fôr.

LAND/COUNTRY:

Norge

FYLKE/COUNTY:

Troms og Finnmark

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

Harstad

STED/LOKALITET:

Grytøya

GODKJENT /APPROVED

Anders Nielsen

NAVN/NAME

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Pål Thorvaldsen

NAVN/NAME

NIBIONORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

Skjøtselsplanen for Nordstøya i Harstad kommune inngår som en del av et FoU-arbeid, der formålet har vært å øke forståelsen av arealbruk og landbrukshistorikk i et område som i dag fremstår som røsslyngdominerte kystlynghei, med beliggenhet nord for den tidligere antatte nordgrensen for kystlynghei. I prosjektet har vi ønsket å få fram en bedre forståelse av røsslyng som ressurs både i det tidligere landbruket, men også for dagens husdyrholdere i de nordlige områdene. Vi har gjennomgått norsk etnologisk series undersøkelse av lynging fra 1948, og funnet at slått og høsting av lyng har vært utbredt og vanlig, og beskrevet så langt nord som Troms og Finnmark. I tillegg har vi studert beskrivelser av utmarksbeiteressurser for Grytøya med omegn, for å få økt forståelse av den lokale landbrukshistorikken i området.

Arbeidet er utført på oppdrag for Statsforvalteren i Troms- og Finnmark, og har ført til flytting av nordgrensa for naturtypen kystlynghei, revidering av skjøtselsplanmalen for kystlynghei slik at generell tekst er tilpasset mer nordlige forhold, og et eksempel på en skjøtselsplan fra Sør-Troms.

Den nye kunnskapen fremskaffet gjennom prosjektet er gjengitt i skjøtselsplanen som inneholder faglige anbefalinger for restaurering og skjøtsel av den trua og utvalgte naturtypen kystlynghei. Planen baserer seg på feltbefaring og intervjuer med dagens beitebruker, og er primært rettet mot de som skal utføre skjøtsel på Nordstøya. Den siste delen av planen er en kort beskrivelse av den trua naturtypen kystlynghei slik den ble registrert i lokaliteten. Denne delen inneholder i hovedsak informasjon rettet inn mot forvaltning, inkludert søkbare egenskaper for området til Miljødirektoratets naturbase. I tillegg ligger resultatet av arbeidet med de historiske kildene som vedlegg til planen.

Takk til grunneier og beitebrukerne på Nordstøya, Linda Selnes og Frank Tore Lind, og takk også til oppdragsgiver hos Statsforvalteren i Troms og Finnmark, ved Cathrine Amundsen, for godt samarbeid gjennom hele prosjektperioden.

Ålesund/Tjøtta, 3.11.2022.

Liv Guri Velle

Pål Thorvaldsen

Innhold

1	Generelt om kystlynghei.....	5
1.1	Ulike typer kystlynghei	5
1.2	Geografiske variasjoner av kystlynghei	6
2	Naturgrunnet på Nordstøya og dagens drift	8
2.1	Kort områdebeskrivelse av Nordstøya	8
2.2	Driftsbeskrivelse	14
3	Skjøtsel av Nordstøya – beskrivelse av planlagte tiltak.....	17
3.1	Generelt om skjøtsel av kystlynghei	17
3.2	Beiting og dyrehold i kystlynghei.....	17
3.3	Lyngsviing	19
3.4	Restaurering av kystlynghei.....	20
3.5	Mål for skjøtsel på Nordstøya	20
3.6	Planlagte skjøtselstiltak på Nordstøya.....	21
3.6.1	Beiterelaterte tiltak	21
3.6.2	Planer for sviing.....	22
3.6.3	Planlagte restaureringstiltak	26
3.7	Oppfølging av skjøtelsesplanen.....	27
4	Mer informasjon.....	28
5	Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten	29

Generelt om kystlynghei

Kystlynghei er en flere tusen år gammel naturtype som er dominert av røsslyng. Naturtypen har blitt til i de ytterste, oseaniske strøkene langs kysten der klimaet er så mildt at småfe har kunnet gå ute hele året, eller det meste av året. Om sommeren har også storfe beitet i lyngheia, og lyng ble slått til vinterfôr. For å skape godt beitegrunnlag ble lyngheiene svidd slik at det oppsto en mosaikk av gras- og urtevegetasjon (på nysvidde arealer) og lyngvegetasjon. Røsslyng er en vintergrønn dvergbusk som beites hele året, men er viktigst som fôrplante om seinhøsten og vinteren.

Grasvegetasjonen er først og fremst vår- og sommerbeite, men særlig starr kan spille en viktig rolle vinterstid. Selv om det er mange trekk i driftsmåten som er relativt ensartet, varierer både bruken og utformingen av kystlyngheia fra sør til nord og fra øst til vest.

Foto 1. Røsslyng er en viktig art i kystlyngheia. Foto: Liv Guri Velle/Møreforskning.

Kystlyngheiene har spilt en viktig rolle i ressursutnyttelsen langs kysten og utgjorde tidligere ca. 2 % av landarealet i Norge. De strekker seg fra Lofoten i Nordland til Kragerø i Telemark. Det er også lynghei på noen få øyer i ytre Oslofjord, bl.a. på Hvaler i Østfold. Lyngheidriften har gått sterkt tilbake i løpet av 1900-tallet. Når driften reduseres eller opphører, gror lyngheiene igjen. Også skogplanting, gjødsling, oppdyrking, nedbygging og nitrogennedfall utgjør trusler mot gjenværende arealer, og kystlynghei er nå en sterkt truet naturtype (Hovstad et. al. 2018). Tradisjonell drift med helårsbeiting, eller beiting store deler av året, og lyngsviing er en forutsetning for opprettholdelse av kystlynghei.

Naturtypen kystlynghei inngår i kystlandskapet i en mosaikk med en rekke andre naturtyper slik som semi-naturlig eng- og strandeng, strandberg og myr. Det norske kystlyngheilandskapet utgjør en del av et større lyngheilandskap som finnes langs atlanterhavskysten sør til Portugal. I Norge, som i resten av det europeiske kystlyngheiområdet er lyngheia på sterk tilbakegang. Norge har verdens nordligste kystlyngheier og dermed et spesielt ansvar for å ivareta disse. Variasjoner i miljøvariabler (kalkinnhold, uttørkingsfare og vannmetning) danner grunnlag for en rekke grunntyper av kystlynghei, og variasjoner i bruk (lyngsviing og beiting) øker kompleksiteten i artssammensettingen og diversitet. Tiden etter lyngsviing kan deles inn i fire ulike faser; pionerfase, byggefase, moden fase og degenererende fase, og enkelte arter kobles spesifikt til noen av disse fasene. Nybrent kystlynghei med lyng i pionerfasen inneholder en del urter og gras, mens gammel lynghei (30-50 år) ofte er meget artsfattig og har et velutviklet mosedekke. Selv om lynghei generelt regnes som et relativt sett artsfattig økosystem er det totale biologiske mangfoldet knyttet til hele lyngheisyklusen betydelig. Som i de fleste andre semi-naturlige økosystemer øker også arts mangfoldet, spesielt av de skjøtselsavhengige artene, med kalkinnholdet i jorda (pH).

1.1 Ulike typer kystlynghei

Kunnskapen om variasjonen i kystlyngheivegetasjonen er under utvikling. Det nyeste systemet for beskrivelse av variasjonen i norsk natur, Natur i Norge (NiN), deler kystlynghei på grunnlag av kalkinnhold, uttørkingsfare og vannmetning inn i tolv grunntyper: Kalkfattig bakli-hei, kalkfattig kystlynghei, kalkfattig tørr kystlynghei, kalkfattig fuktig kystlynghei, intermediær bakli-hei, intermediær kystlynghei, intermediær tørr kystlynghei, intermediær fuktig kystlynghei, svakt kalkrik kystlynghei, svakt kalkrik tørr kystlynghei, sterkt kalkrik kystlynghei, sterkt kalkrik tørr kystlynghei (Halvorsen et al. 2015).

Disse grunntypene reflekterer gradientene langs kysten når det gjelder substrat (kalkrik-fattig og fuktig-tørt) samt eksposisjon. I tillegg til disse variasjonene som er beskrevet i NiN, finner man variasjoner tilknyttet klimatiske gradienter fra øst til vest og fra nord til sør. Det finnes også gradienter fra god økologisk tilstand til dårlig økologisk tilstand. Disse variasjonene gjør det til tider vanskelig å skille naturtypen fra andre typer, slik som semi-naturlig eng, skog og boreal hei.

I tillegg til røsslyng er bl.a. blåbær, flekkmarihånd, tyttbær, krekling, smyle, kornstarr, tepperot og skrubbær vanlige arter i norske kystlyngheier. Kalkrik kystlynghei skiller seg fra den kalkfattige ved et høyere innslag av kalkrevende arter som flekkmure, blåstarr, reinrose, vill-lin, fjellfrøstjerne og orkideer. Bakliheier, som ofte er nord- og østvendte, gjerne i humide skråninger, har typiske arter som bjørnekam, revebjelle, ormetelg, blåbær og blokkebær. Kystlynghei med høy uttørkingsfare har gjerne arter som heigråmose, melbær, kveinarter, finnskjegg og gulaks. Kystlynghei med høy vannmetning skiller seg fra tørrere grunntyper ved et framtrædende innslag av fuktkrevende arter og myrarter som klokkeling, blokkebær, rome og bjønnskjegg.

Kystlynghei har alltid vært kystlandskapetets utmarksbeite. Her har beiting og slått vært viktige måter å høste ressurser på, og lyngsviing har mange steder vært brukt for å fornye og forbedre beitene. Den tradisjonelle skjøtselen er ikke alltid så godt synlig i kystlyngheier som er i overgang til dårlig økologisk tilstand. Det er derfor viktig med helhetlig vurdering av områdets regionale landbrukshistorie når man både kartlegger naturtyper og planlegger gjenopptak av skjøtsel eller restaurering.

Nedenfor finner du en kort beskrivelse av karakteristiske trekk for kystlynghei i sør, vest og nord. For å ivareta det biologiske mangfoldet er det viktig å ivareta lyngheier som representerer variasjonen langs hele kysten i tillegg til variasjonen i lokale komplekse miljøvariabler.

1.2 Geografiske variasjoner av kystlynghei

Sør-Norge

Det meste av kystlyngheiene i sør er relativt tørr kystlynghei, fukthei er sjeldnere. I de sørlige heiene forekommer klokkesøte langs kysten fra Lindesnes til Stavanger. I sørhellende lyngheier på litt næringsrik grunn kan man finne en del andre urter som blodstorkenebb, fagerperikum, kystmaure og firtann. På Lista og Jæren finnes det fortsatt en meget spesiell lyngheitype: lynghei som er et suksesjonstrinn mellom marehalmdyne og skog. De domineres av røsslyng, krekling, krypvier, marehalm og sandstarr.

Vest-Norge

Kystlyngheiene i vest dvs. fra Rogaland til Møre og Romsdal, har størst utstrekning i vest-øst-retning og for hundre år siden gikk lyngheia her langt inn i fjordene. I dag dominerer imidlertid lyngheia først og fremst de ytterste øyene og de ytre fjordstrøkene. Her finnes arter med høye krav til fuktighet og lang vekstsesong. Klokkeling, som vokser i fuktigere områder enn røsslyng, er vanlig her, og purpurlyng, som er frostømfintlig, finnes i en smal stripe ytterst på kysten til Sunnmøre. En rekke arter med vestlig utbredelse i Norge har lyngheia her som sitt viktigste habitat, for eksempel vestlandsvikke, lyngøyentrøst, fagerperikum, heiblåfjær og kystmyrklegg. Artsmangfoldet synker fra vest mot øst på grunn av at de klart vestlige artene faller ut.

Midt- og Nord-Norge

Langs kysten av Trøndelag og Nordland er det på ytterkysten og øyene at det finnes kystlynghei. Grunnet lavere temperatur og høy luftfuktighet blir fuktheiene mer fremtrædende. Torvdybden kan være flere desimeter og overgangen mot myr er glidende.

Forekomsten av krekling i lyngheiene øker gradvis nordover. Dette er delvis en effekt av kjøligere klima, men ved avtagende bruk kan krekling forholdsvis hurtig ekspandere og bli helt dominerende, mens røsslyng og andre arter fortreges fra heiene. Ettersom bladene er uspiselige, vil økende innhold

av krekling i heiene redusere beiteverdien vesentlig. Ved brenning og beiting styrkes røsslyngens konkurransekraft i forhold til krekling. Kraftig ekspansjon av krekling kan også observeres på grasdominert kulturmark som ikke lenger er i bruk, f. eks. tidligere slåttemark.

Slåttestarr og torvull er også vanlige arter i denne regionen. Fra Sunnmøre og nordover minker innslaget av vestlige arter, mens innslaget av nordlige arter og fjellararter øker, som for eksempel dvergbjørk, rypebær og molte. Tørrhei (høy uttøringsfare og lav vannmetning) kan forekomme i sørhellinger og på arealer med skrint jordsmonn. Her øker andelen av urter og gras som tepperot, engkvein og rødsvingel, og melbær er et karakteristisk innslag. Den norske kysten domineres av fattige bergarter, men nordover finnes det innslag av kalkrike bergarter som gir rik hei med innslag av kalkkrevende arter. Også på skjellsand kan det utvikles slik rik hei.

Nordgrensen for kystlynghei har tradisjonelt vært trukket i Lofoten fordi nullgradersisotermen for januar går ut i havet her. Befaringer de siste årene har vist at det finnes like gode lokaliteter med kystlynghei i Vesterålen og Sør-Troms som i Lofoten, først og fremst i områder hvor det beites med sauerasene Gammelnorsk sau/Gammelnorsk spel. Det er dessuten åpenbart at store områder både i Lofoten og Vesterålen er tidligere kystlynghei som har grodd til med krattskog de siste 30-40 årene. Studier har vist at røsslyngfrø langs en nord-sør kystgradient (fra Agder til om med Troms) kjenner igjen røykrespons, og spirer bedre etter kontakt med ild, enn røsslyng i innlandet.

2 Naturgrunnlaget på Nordstøya og dagens drift

2.1 Kort områdebeskrivelse av Nordstøya

Nordstøya ligger nordvest for Grytøya i Harstad kommune i Troms og Finnmark fylke. Nordstøya ligger like ved Lisjøya i sørøst, og ved fjøre sjø kan dyrene gå mellom de to øyene. Til sammen dekker de to øyene et areal på 250 daa, herav 137 daa kystlynghei. I denne skjøtselsplanen behandles de to øyene under ett, og kalles hovedsakelig Nordstøya. Vegetasjonen domineres av naturtypen kystlynghei, men har også innslag av semi-naturlig eng, semi-naturlig strandeng og strandberg. Ved fjøre sjø, er det god tilgang til tang og tare i strandsonen. Nordstøya brukes som beite for værere av gammelnorsk sau tilhørende gnr. 97 bnr. 17 som i 2022 drives av Linda Selnes og Frank Tore Lind. Dyra slippes ut på beitet tidlig vår, gjerne i april, og tas hjem i november.

Det er lange beitetradisjoner på Nordstøya. I Trondnes bygdebok kan man lese at gården Grøta trolig ble ryddet i folkevandringstiden, og at funn av en rekke gravrøyser vitner om en rik bosetning i vikingtid. Fra utskiftingen i 1847 blir mellom annet skildret at «Slåttene på øyene ble fordelt slik: Nordstøya, Skipperøya med lille Kleppholmen og lille Lyngøya skulle ligge i sameie og bare benyttes til beite for sauer og geiter, før de øvrige øyene ble høstet. Brunøya og Smaløya ble delt i til sammen 8 teiger, som skulle gå på årbytte. De øvrige øyene skulle høstes i fellesskap» (s 401, Trondnes bygdebok 3). Videre kan man lese i bygdeboken at: «Da «Storsildtida» satte inn i 1860 åra, begynte plassene (husmannsplassene) å gro opp som paddehatter. I 1865 bodde det to husmenn på Grøta, i 1875 var tallet økt til 7 og i 1900 var det i alt 12 plasser på gården. Bare et par av disse husmannsplassene var tillagt jord, men alle husmennene hadde husdyr, som oftest 1 ku og noen sauer og geiter. For å skaffe fôr til disse, høstet de på Skipperøya, Nordstøya og på andre øyer og i fjellet, der brukerne selv ikke rakk over» (s. 416 i Trondnes bygdebok 3). I dag inngår beitet på Nordstøya som en del av sauedriften til bruk 17, der også Smaløya (ca 40 dyr), Brunøya (ca 40 dyr) og Grøtavær (ca 300 dyr) inngår som beiteområder i driften.

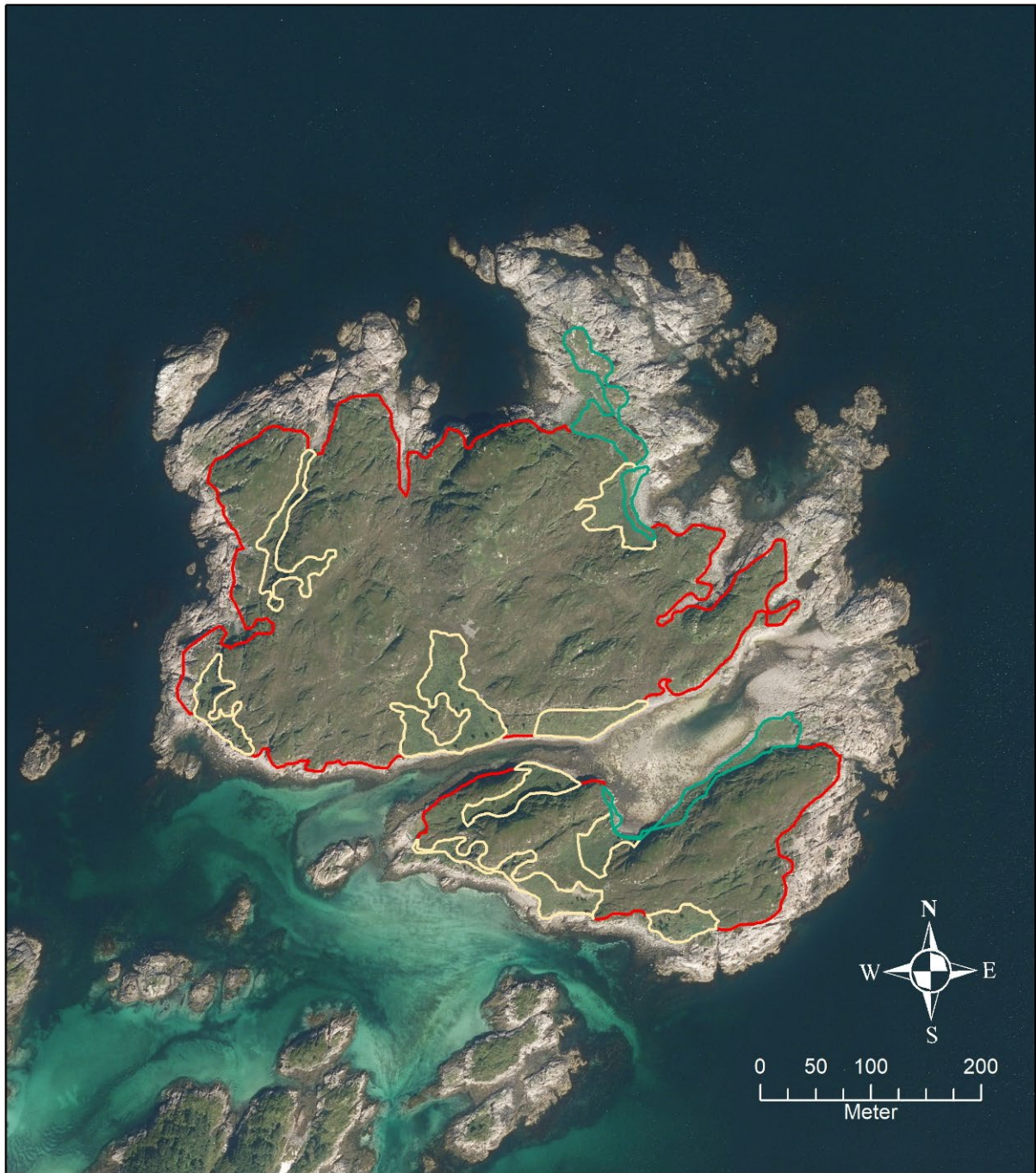
Kystlyngheia består av en fattig til intermedier utforming. Flere områder har røsslyngdominans, og i tillegg finnes det flekkvis områder med mye krekling, slik som på enkelte av høydedraga eller parti som vender mot nord. Mesteparten av røsslyngen er i moden fase, men det er også noe lyng i byggefase i de mest eksponerte områdene. Både vindslitasje og beiting holder feltsjiktet relativt kortvokst og tett. Noe busker og kratt kommer inn i forsenkninger, og stedvis er det en del einerkratt. Likevel fremstår både Nordstøya og Lisjøya som i god økologisk tilstand, med liten grad av gjengroing og uten innslag av fremmedarter. Mosaikkene av semi-naturlig eng, semi-naturlig strandeng og kystlynghei gjør at den samlede biodiversiteten av karplanter blir god. I tillegg er det en øy som er et viktig habitat for fugl.

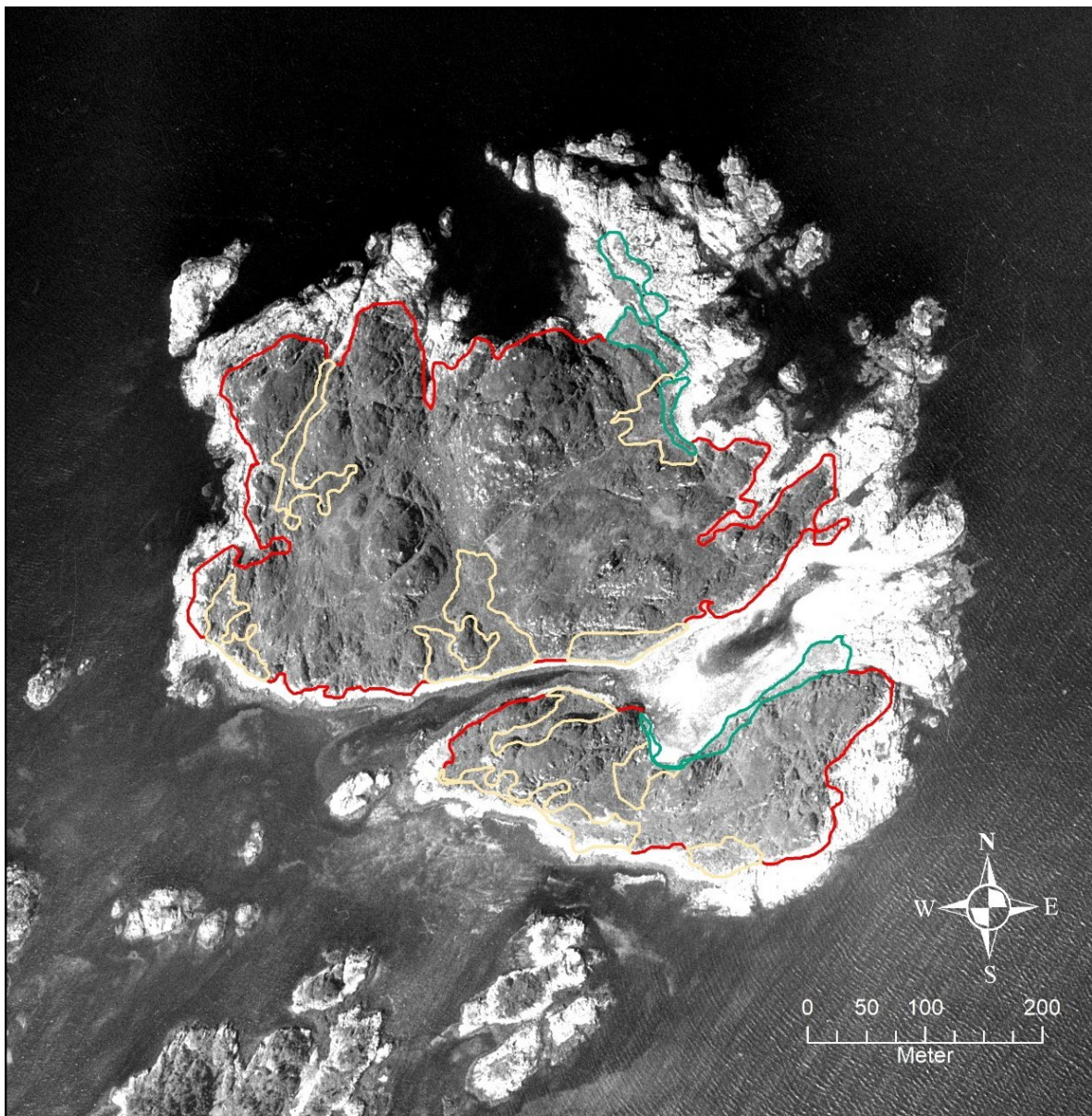
Foto 2. Gammelnorsk sau på Nordstøya september 2022. Beiteperioden strekker seg fra april til november. Det er lange tradisjoner for beitebruk på øyene utenfor Grøta. Foto: Liv Guri Velle/Møreforsking.

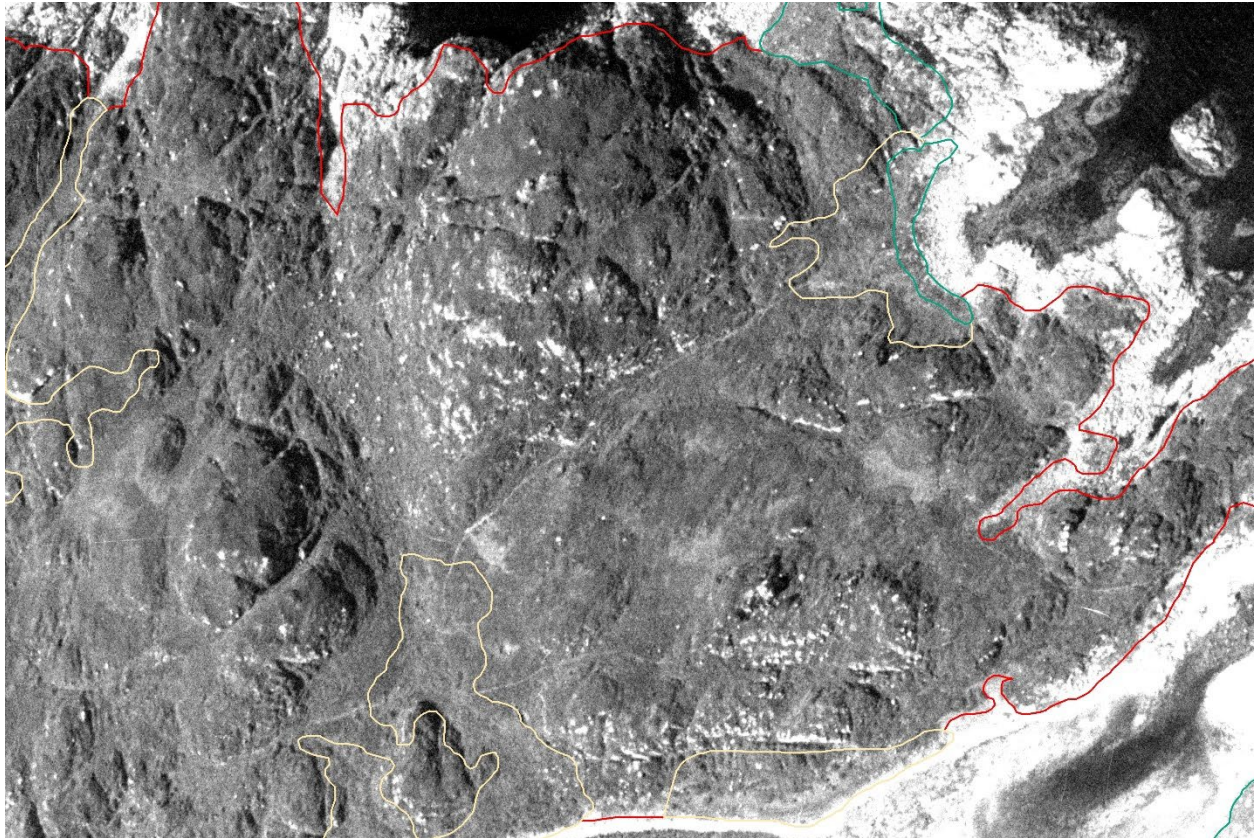
Foto 3. Vegetasjonen domineres av utforminger av fattig- til intermediær kystlynghei som er røsslyngdominert. Noen partier har høyere andel av kreling og einer. Andre viktige lyngarter er blokkebær, rypebær, blåbær og tyttebær. Foto: Liv Guri Velle/Møreforsking.

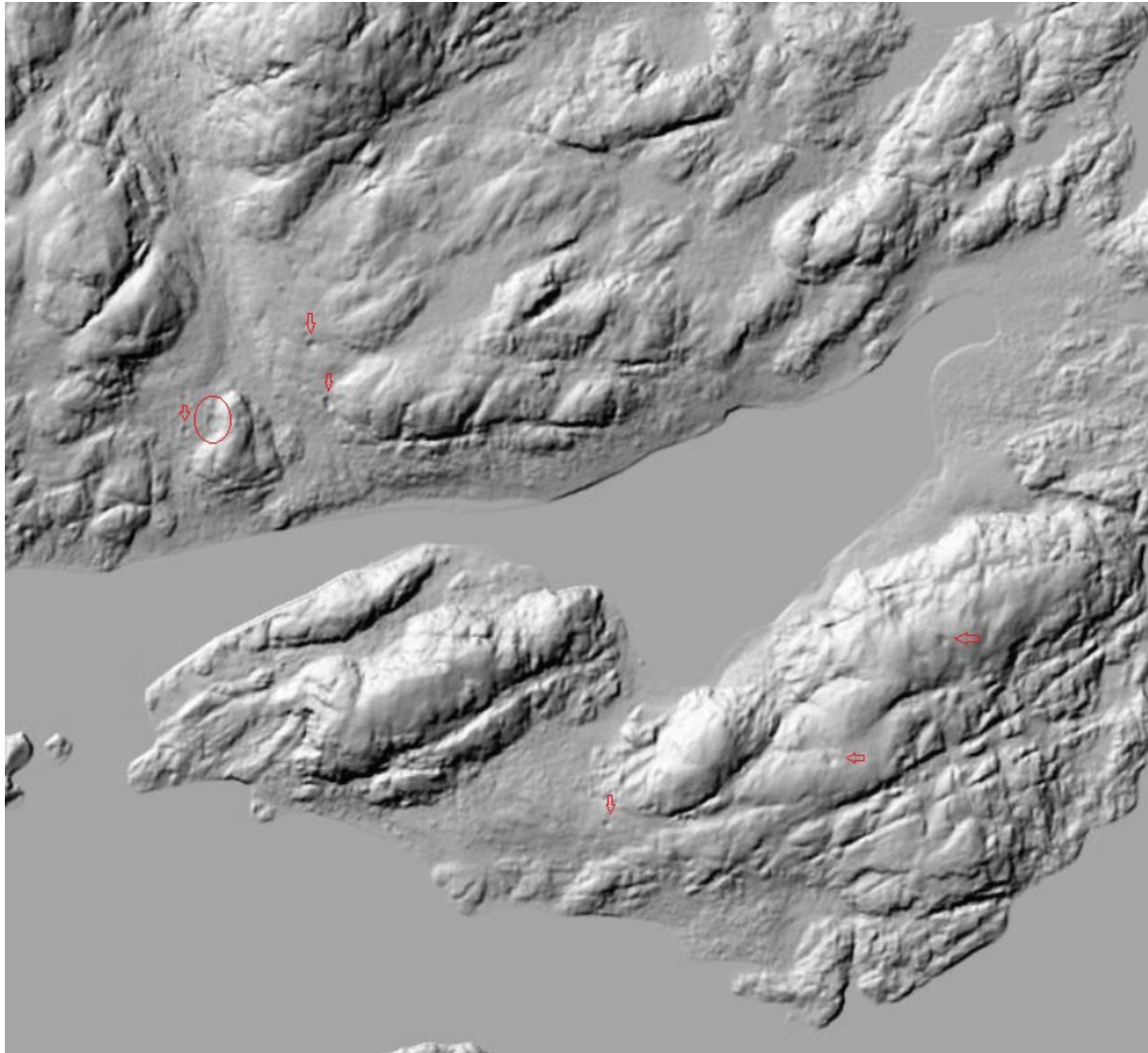
Figur 1. Kart over naturtypekartleggingen med utvalgte naturtyper etter Miljødirektoratets instruks utført i september 2022 over Nordstøya og Lisjøya. Røde avgrensninger er kystlynghei, grønne avgrensninger er semi-naturlig strandeng, og gule avgrensninger er semi-naturlig strandeng. Flyfoto: Norge i bilder/Kartverket.no.

Figur 2. Utsnitt av Nordstøya med naturtypeinndeling over flyfoto opptatt 1.8.1963 i 1:15000. De fargende naturtypeavgreningene er hentet fra kartleggingen i 2022, se figur 1. Flyfoto fra Kartverket.no.

Figur 3. Utsnitt av flybilde fra 1963 som viser et nettverk av stier på øya mens den fortsatt var i kontinuerlig bruk av beitedyr. Det er den største lokaliteten med seminaturalig eng (markert med gult nederst til venstre i bildet) som tydeligvis er sentral for dyra i beiteområdet, og det er med utgangspunkt i denne lokaliteten nettverket av stier brer seg ut mot andre attraktive beitelokaliteter i alle retninger. Tydeligst er dette stien mot nordøst som leder til komplekset av seminaturalig eng og strandeng samt driftsvoll. Flyfoto fra Kartveket.no.

Figur 4. Utsnitt av Nordstøya opptatt med lidarscan i 2015. Markert med røde vertikale piler er groper i terrenget som kan være tidligere gravhauger. Horisontale piler er sirkulære groper i torv av ukjent opprinnelse. Sirkulær markering angir tuftene etter mulig tidligere boplass. Kilde: Høydedata/Kartverket.no.

2.2 Driftsbeskrivelse

Dato for utarbeiding av driftsbeskrivelse: 20.9.2022
Beskriv dagens beite (ev. tegn inn på kart): Dagens beite består av fattig til intermediær kystlynghei, med innslag av semi-naturlig eng og semi-naturlig strandeng (se figur 1). Kystlyngheia har røsslyng og kreking som mengdearter, og er i hovedsak i moden fase. Det er noe lynghei i byggefase på de mest eksponerte områdene.
Hvor mange dyr beiter på de ulike beiteområdene: I dag beiter 13 værer Nordstøya og Lisjøya, som har forbindelse ved fjøre sjø. Dette er beitedyr som inngår i den samlede sauedriften til gnr. 97, bnr. 17. Bruket har også sau på Smaløya, Brunøya og inne på Grytøya. Dyrene slippes på beite så snart våren kommer, og ofte er dette i midten av april. De hentes hjem i november før paring.
Beskriv nåværende opplegg for sviing (Hva har du svidd, når ble det svidd, ev. tegn inn på kart): Det praktiseres ikke lyngsviing på øya i dag, men dette er noe brukerne vil komme i gang med. Her er flere egnede områder for brenning (se figur 5).
Har du gjort andre skjøtselstiltak enn beiting og sviing: Det har ikke vært gjort andre skjøtselstiltak på øyen. Her er lite gjengroing i form av busker og kratt, bare noen enkeltrær er til stede, og disse kan få stå. I tillegg er det ingen fremmedarter som trenger å fjernes, og heller ikke behov for å sette opp gjerder.
Vet du hvordan området har vært skjøttet tidligere (beiting, lyngslått, sviing eller annet)? Det er lange beitetradisjoner på Nordstøya, og i Trondnes bygdebok kan man lese at gården Grøta trolig ble ryddet i folkevandringstiden, og at funn av en rekke gravrøyser vitner om en rik bosetning i vikingtid. Fra utskiftingen i 1847 blir mellom annet skildret at «Slåttene på øyene ble fordelt slik: Nordstøya, Skipperøya med lille Kleppholmen og lille Lyngøya skulle ligge i sameie og bare benyttes til beite for sauer og geiter, før de øvrige øyene ble høstet. Brunøya og Smaløya ble delt i til sammen 8 teiger, som skulle gå på årbytte. De øvrige øyene skulle høstes i fellesskap» (s 401). Videre kan man lese at: «Da «Storsildtida» satte inn i 1860 åra, begynte plassene (husmannsplassene) å gro opp som paddehatter. I 1865 bodde det to husmenn på Grøta, i 1875 var tallet økt til 7 og i 1900 var det i alt 12 plasser på gården. Bare et par av disse husmannsplassene var tillagt jord, men alle husmennene hadde husdyr, som oftest 1 ku og noen sauer og geiter. For å skaffe fôr til disse, høstet de på Skipperøya, Nordstøya og på andre øyer og i fjellet, der brukerne selv ikke rakk over» (s. 416).
Er det noe med dagens skjøtsel (antall dyr, kvalitet på beiteområdene) du mener bør endres?

Dagens beitetrykk fremstår som ekstensivt til noe svakt. Dette ser man særlig på beitingen av den semi-naturlige engen og strandengen som har relativt mye ikke avbeitet gress. Trykket kan nok med fordeles økes med 3-4 dyr. Ved å komme i gang med sviing vil man kunne redusere dekningen til krekling og einer noe, og fremme dekningen av røsslyng. I tillegg vil man i pionerfasen få inn flere urter og gress, og skape mosaikker av lynghei i ulike aldre. Dette er alle tiltak som vil øke beiteverdien på øya.

Må skjøtselen tilpasses spesielle verdier i området (sjeldne arter, problemarter, kulturminner, vern etc.)?

Det er ikke registrert sjeldne karplanter eller sopp på øya. Derimot kan det se ut til at både Nordstøya og Lisjøya kan ha uregistrerte kulturminner (se figur 4 og foto s. 37). Det er sendt inn bilder av disse potensielle kulturminnene til Fylkesarkeologen. Disse områdene tas ut av de aktuelle områdene for lyngsviing.

Beskriv rutiner for tilsyn og sanking:

Dyrene har ukentlig tilsyn. Dyrene sankes på høsten, som regel i slutten av november, og fraktes til Grytøya.

Beskriv tilgang til ly på beite:

Det er flere områder med naturlig ly på øyene. Dette er særlig i forsenkinger der man har le fra flere kanter.

Beskriv rutiner for eventuell nødføring og plassering av fôr plass:

Nødføring er mulig ved behov. Da fraktes fôr til øyen med båt. Det er også mulig å hente dyrene hjem til gården dersom værforholdene tilsier at dette er nødvendig.

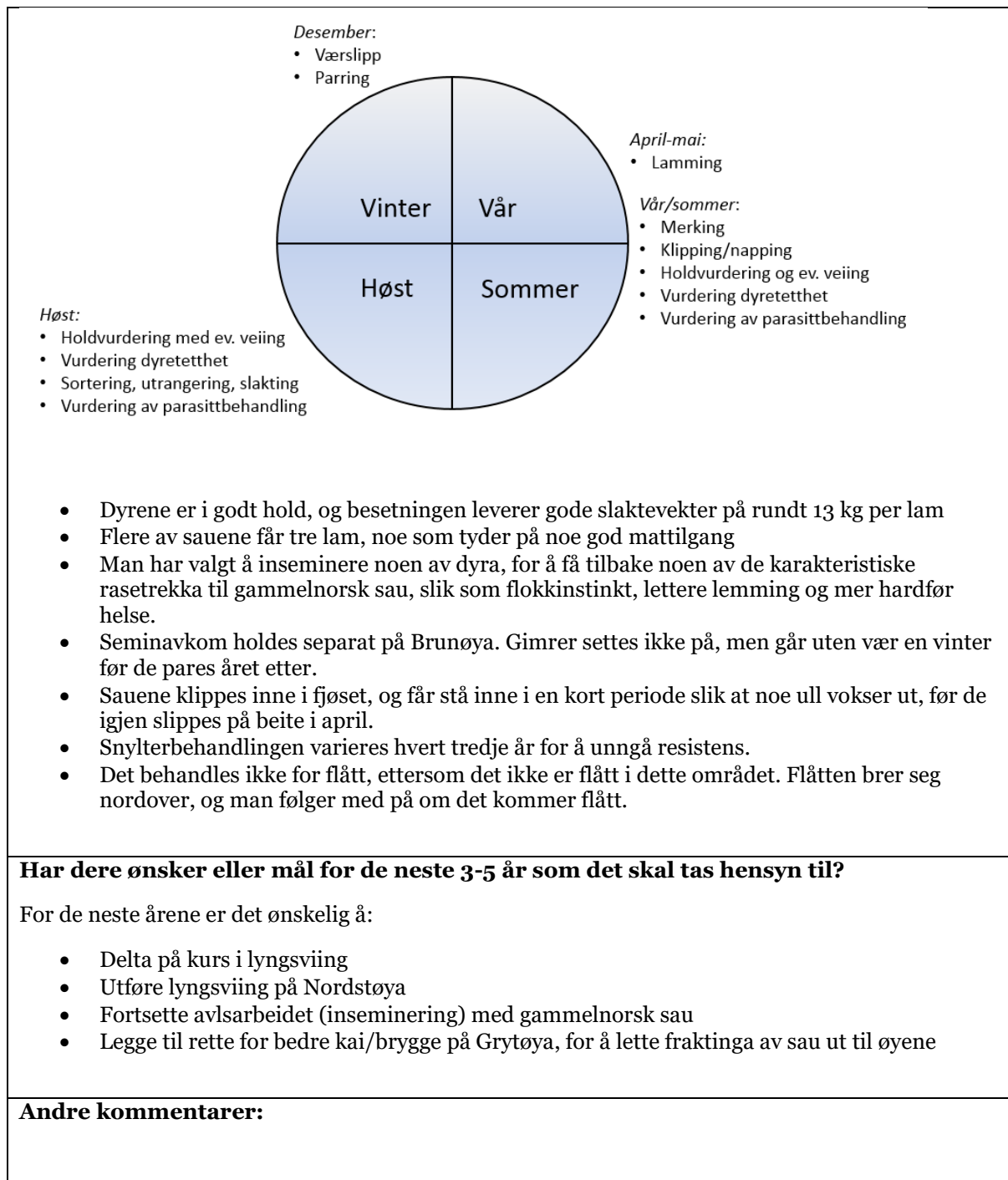
Beskriv vanntilgang til dyra på beite:

Det finnes flere steder på øye hvor dyra finner vann, slik som i naturlige forsenkinger i terrenget eller torvtak. Ved frost må isen på disse vannkildene periodevis fjernes.

Relevante tillatelser fra Mattilsynet (for eksempel dispensasjon til «utegang uten tjenlig oppholdsrom»):

Dette er omsøkt og innvilget

Driften gjennom året – legg til aktiviteter:

3 Skjøtsel av Nordstøya – beskrivelse av planlagte tiltak

3.1 Generelt om skjøtsel av kystlynghei

Kystlyngheiene er skapt ved rydding av skog, lyngsviing, beiting og lyngslått. De har utviklet seg gjennom gjensidig påvirkning mellom lynghei og beiting, først og fremst med gammelnorsk sau, men også med geit og sommerbeiting med storfe. Helårsbeite med gammelnorsk sau ansees som den viktigste driftsmåten for å ta vare på kystlynghei. Ved innsiktsfull drift kan en også skjøtte kystlynghei ved beiting med spælsau, norsk kvit sau eller andre saueraser fra tidlig vår til sein høst, og tidvis vinterbeiting kombinert med tilleggsfôring når forholdene tilsier det. Storfe som kviger, sinkyr (kyr i tørrperioden), ammekyr med kalv samt kastrater kan beite i kystlynghei om sommeren når det inngår strandeng eller andre arealer med gras- og halvgras i tilstrekkelig omfang i beiteområdet som helhet.

3.2 Beiting og dyrehold i kystlynghei

Beiting er viktig for ivaretagelsen av kystlyngheiene, og i snøfattige og vintermilde kyststrøk med kystlynghei finner man former for utegangerdrift. Hold av dyr, uansett driftsform, krever at man følger tilhørende regelverk, se www.lovdatab.no. Utegangerdrift er omtalt spesifikt flere steder i regelverket, med både egne tilpasninger og med dispensasjoner fra hovedregelverket mot at enkelte vilkår holdes. Av viktige regelverk å sette seg inn i, kan man trekke frem: «Lov om dyrevelferd» (Dyrevernlova), «Forskrift om velferd for småfe», «Forskrift om velferd for produksjonsdyr», «Forskrift om merking, registrering og rapportering av småfe» og «Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer».

Dispensasjon om «utegang uten tjenlig oppholdsrom» krever tillatelse fra Mattilsynet. I «Forskriften om velferd for småfe», omtales utegangerdrift spesielt, og i § 18 «Unntak fra kravet om tjenlig oppholdsrom – utedrift», kan oppsummeres i følgende viktige punkt:

- Dyretallet skal tilpasses beitegrunnet.
- Eier eller annen med ansvar for dyrene skal ha mulighet til raskt å skaffe tilstrekkelig og egnet fôr i tilfelle situasjoner der beitet ikke gir tilstrekkelig næring.
- Det skal etableres fôringsplass som gjør det mulig å fôre dyrene på en god måte.
- Terreng og vegetasjon skal gi tilstrekkelig ly, og dyrene skal ha beskyttende ullfell i kalde årstider.
- Det skal etableres innhengning som gjør det mulig å samle dyrene.
- Dyrene skal samles når det er nødvendig av dyrevernmessige hensyn, og minimum vår og høst for kontroll, merking, napping og klipping av ull, nødvendig parasittbehandling, o.l.
- Paring skal skje slik at lamming og kjeing kan forekomme når beite- og klimaforhold er gunstige.
- Tilsynet skal intensiveres før og under lamming.

For å kunne tilpasse dyretallet til beitegrunnlaget, må beitegrunnlaget vurderes. Beitegrunnlaget påvirkes av variasjoner i både naturforhold og hevd, og må derfor vurderes for hvert enkelt beite. Ofte inngår det flere naturtyper i det samlede kystlandskapet som beites, noe som også bør tas inn i den totale vurderingen av dyretallet. Dette kan være strandenger som er gode vår- og sommerbeiter, eller myr som kan ha viktige halvgress og starr utover høst og vinter. Kystlynghei i god hevd utgjør gode beiter, og inneholder helst vekslinger av røsslyng i både pionerfase, byggefase og moden fase. Dette gjør at beitedyrene kan veksle mellom røsslyngplanter av ulik alder og høyde. Beitekvaliteten til røsslyngen varierer med alder, og særlig gammel, forvêdet og skadet røsslyng forringer beitene mye. En del kystlyngheier finnes i vekslinger med mye bart berg, mens andre lyngheier danner tette tepper hvor røsslyngen har et høyt dekke. Både dekning og kvalitet på røsslyng tas med i beregningen av dyretall per arealenhet.

Gode vinterbeiter er nødvendig for et godt dyrehold. Nøkkelarten røsslyng inngår i beitegrunnlaget gjennom hele året, men er viktigst utover høsten og vinteren, da omfanget av andre beiteplanter reduseres. Selv om røsslyng er den viktigste vinterbeiteplanta, er tilgang på starr og gras som dyra finner innimellom lyngen betydningsfull for det samlede næringsopptaket om vinteren. Småfe på utmarksbeite skal etter regelverket ha tilsyn minst en gang per uke i områder uten særskilt risiko. Ved mistanke om økt fare må tilsynet intensiveres slik at forhold som kan medføre dårlig velferd, syke, skadde og avmagrede dyr, oppdages så tidlig som råd er. Det er en forutsetning at beitelokalitetene gir muligheter for å komme til med nødfôr, også i perioder med dårlig vær. Beitene må ha tilstrekkelig ferskvannstilgang gjennom hele året. Det må planlegges løsninger for mulig vannmangel, både sommer som vinter.

Gammelnorsk sau og andre husdyrslag

Gammelnorsk sau (ofte kalt villsau) er mye brukt i utegangerdrift i kystlynghei, ettersom det er en hardfôr, lett sau som er tilpasset helårsbeiting hvor det er vilkår for det. Under de riktige kombinasjoner av milde vintre, tilstrekkelig med areal og velskjøttede kystlyngheier, greier gimrer og voksne sauer av gammelnorsk sau seg vanligvis tilfredsstillende gjennom vinteren. Paring skal skje slik at lamming om våren ikke starter før beitegraset er kommet i vekst slik at sauene finner næringsrikt fôr til produksjon av melk. Kommer det tungt snøfall som blir liggende, og som gjør det vanskelig for sauene å få tak i tilstrekkelig fôr, må en straks sette inn tiltak med tilleggsfôring og om nødvendig hente dyrene i hus og/eller innhegning med ly for nødvendig oppfølging. Innholdet av protein i beiteplantene gjennom vinteren er gjerne noe knapt. Gammelnorsk sau kan i noen grad tære litt på kroppsreserver gjennom vinteren. Dyrene må da ha fått bygd opp kroppsreserver gjennom sommer, høst og førjulsvinter.

Foto 4. Gammelnorsk sau er godt tilpassa beiting i kystlynghei. Foto: Pål Thorvaldsen/NIBIO.

Dersom lammene fra sau i kystlynghei ikke har nådd tilfredsstillende slaktevekt, kjøttsetting og fettinnhold ved tidspunktet for høstslaktning må man gjøre tilpasninger. Disse lammene som ikke er slaktemodne må da overvintres på en måte som sikrer tilstrekkelig fôrtilgang og god dyrevelferd. Små sauelam må ikke gå sammen med vær slik at de kan bli paret, da drektighet krever svært mye og setter individet tilbake i utvikling, og kan være i strid med kravet om godt dyrehold. Produksjonsmessig er det heller ikke noen god løsning at utegangersau lammer årsgamle, da en lett kan komme inn i en vond sirkel med seinere lamming og dermed små lam om høsten.

Vanlig norsk kvit sau og andre norske langhalete raser med regional utvikling og tilpassing (steigar, cheviot, ryggja), spælsau og eventuelt andre saueraser kan også beite i kystlynghei lenge utover høsten der det er vilkår for det, og i deler av vinteren når det blir kombinert med inneføring som sikrer dyra tilstrekkelig med energi og protein. Driftsmåten som kombinerer utegangerdrift og inneføring er lite brukt i dag sammenlignet med tidligere, men er fortsatt i bruk m.a. i området ved Lindesnes i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og enkelte steder videre nordover langs kysten. Beiting med de langhala sauerasene eller spælsau i kystlynghei gjennom sommeren vil ofte gi mindre tilvekst på lamma enn annet utmarks- eller fjellbeite. Mengdeinnslaget av gras og urter er viktig, det gjelder å få en god start på tilveksten hos lamma fra våren av, og at tilveksten ikke stagnerer og blir for lav når en kommer utover sommeren og seinsommeren. Ved større innslag av strandeng i tilknytning til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tynge saueraser og stedvis til storfe (sinkyr, kviger, kastrater, ammekyr). Naturtypen strandeng er det generelt mer av på deler av Trøndelagskysten og særlig i Nordland (Helgelandskysten) enn hva som er tilfelle på Vestlandet.

3.3 Lyngsviing

Lyngsviing er avgjørende både for opprettholdelse av ønsket artsinnhold i lyngheiene og det biologiske mangfoldet, og for sikring av godt og tilstrekkelig beitegrunnlag. Det er derfor viktig å planlegge lyngsviingen for flere år framover slik at man til enhver tid har den mosaikk av grasarealer og lyngarealer av forskjellig alder som er ønskelig. Ved planleggingen av avsviingen må man også ta hensyn til spesielle verdier knyttet til området, slik som fugl, kulturminner, landskapsestetikk og eventuelle erosjonsproblemer. Det er viktig å orientere seg om hvilke verdier som finnes i området gjennom f. eks forvaltningsorgan som kommunen, fylkeskommunen, Fylkesmannen eller Miljødirektoratet/Statens Naturoppsyn, og tilpasse den planlagte skjøtselen til disse verdiene.

Når det gjelder lyngsviing, er de generelle rådene at avsviingsflatene ikke skal være for store. Med store avsviingsområder minker det biologiske mangfoldet og sauen får vanskeligere for å finne godt fôr i tilstrekkelige mengder til enhver tid. For lammenes tilvekst er det spesielt viktig at det finnes lett tilgjengelige grasarealer fra våren og utover sommeren. Lyngsviingsarbeidet blir imidlertid mer arbeidskrevende når avsviingsarealene er små så det gjelder å finne en passe balanse.

I denne sammenheng er det viktig å kunne vurdere og bestemme hvor lang tid det skal gå mellom hver gang man svir av samme område dvs. hvilken rotasjonsperiode lyngheivegetasjonen skal ha. Utviklingen av røsslyngplanten går gjennom flere faser, fra pionerfase til byggefase og videre til moden fase. Fôrproduksjonen er høyest i tidlig byggefase. Når lyngen begynner å bli gammel ("moden") dvs. vanligvis når den har blitt 20-30 cm høy, brenner man på nytt. Hvor lang tid det tar varierer med klima, lokale vokseforhold og beitetrykk, men man regner med 8-20 år. I de nordligste områdene vil rotasjonstiden kanskje ligge mellom 30-40 år. Siden utviklingen av røsslyngen kan variere så mye er det viktig at man lager individuelle skjøtselsplaner som tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Eksempler på problemarter er einstape, sitkagran, rynkerose og tistler. I nordlige områder er krekling en vanlig art, og man har gjennom de siste årene blitt oppmerksom på at arten øker i utbredelse. Krekling fremmes av både sine allelopatiske egenskaper (påvirker andre arter ved å skille ut kjemiske stoffer), mildere klima og mindre hevd. Lyngsviing etterfulgt av beiting er et tiltak som kan ta ned mengden krekling til fordel for andre lyngarter som røsslyng.

Foto 5. Lyngsviing er ei vanleg skjøtselsform i kystlynghei. Foto: Liv Guri Velle/Møreforskning.

Selve avsviingsarbeidet må også planlegges nøye med hensyn til hvor ilden skal starte og avsluttes. Myr- og vannkanter kan være naturlige avslutningslinjer, men det hender at man må lage branngater (5-6 m) for å sikre en god avslutning. Man må sørge for å ha brannsløkkingsutstyr tilgjengelig og man må varsle brannvesenet på forhånd. Naboer bør også varsles. Det er viktig å være mange nok for å sikre at man kan styre brannen. Brenning må bare gjennomføres under gunstige værforhold og med tele eller fuktig jord, dvs. i perioden fra sein høst til tidlig vår. Hvis man ikke selv har erfaring med lyngsviing, bør man få hjelp fra noen med erfaring, i hvert fall første gangen.

3.4 Restaurering av kystlynghei

I gammel lynghei dvs. lynghei som ikke har vært brent på lenge, kan det være et kraftig oppslag av busker og trær. Hvis lyngheia skal tas i bruk igjen bør dette ryddes før man brenner på nytt. Noe bjørk, rogn og ulike vierarter bør imidlertid settes igjen fordi det kan være viktig "tilskuddsfôr" for sauen. I gammel lynghei er det mer mose og lav i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Det kan forårsake seinere regenerering av vegetasjonen etter sviing. I tillegg kan gammel lyng ha vanskeligere for å sette rotskudd, noe som også forsinker regenereringen. Selv om regenereringen i gammel røsslyng går seint etter første sviing, kan det gå raskere ved ny sviing. Det beste resultatet oppnås imidlertid i områder som ikke er for gjengrodde.

3.5 Mål for skjøtsel på Nordstøya

SKJØTSELSPLAN			
Dato utarbeiding av skjøtselsplan:			
3.10.2022			
Dato befaring:			
20.9.2022			
Dato samtale med grunneier/bruker:			
20.9.2022			
Utformet av:		Firma:	
L.G. Velle		Møreforskning	
P. Thorvaldsen		NIBIO	
UTM sone:	Nord:	Øst:	Gnr./Bnr.:
33			97/17
Areal (nåværende):		Areal (etter evt. restaurering):	
137 daa		137 daa	
Del av verneområde:		Hvilket vern:	
Nei			
Finnes det særskilte skjøtselshensyn i området, hvilke:			
Det finnes trolig noen ikke registrerte kulturminner på Nordstøya. Fylkesarkeolog er informert, men lokaliteten er ikke undersøkt eller registrert. Dette området er avmerket på kart (se figur xx), og man skal ikke brenne i dette området.			

MÅL
<p>Hovedmål for lokaliteten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ta vare på kystlyngheia på Nordstøya gjennom styrt beitebruk og lyngsviing. Gjennom tradisjonell hevd skal kystlyngheia holdes i god økologisk tilstand og gjengroing forhindres. Skjøtselen skal fremme beitekvaliteten for dyra.
<p>Konkrete delmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Redusere dekningen av krekling og einer gjennom lyngsviing • Holde frem med et beitetrykk som gjør at lokaliteten ikke gror til med løvtrær • Få frem noen flater av kystlynghei i pionerfase, for å få inn noe mer gress og urter på lokaliteten
<p>Ev. spesifikke mål for delområder:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nordstøya og Lisjøya vurderes under ett, ettersom dyrene kan gå mellom øyene fritt. Forslag til steder hvor man kan komme i gang å svi, er tegnet inn på kart.
<p>Tilstandsmål arter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Røsslyng skal fortsatt være dominerende mengdeart i lyngheia
<p>Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Se til at krekling ikke blir den dominerende arten over tid på øya. Det forekommer ikke fremmedarter på Nordstøya eller Lisjøya. Det er ikke ønskelig at fremmedarter skal spre seg fra Grytøya og få etablere seg her.

3.6 Planlagte skjøtselstiltak på Nordstøya

3.6.1 Beiterelaterte tiltak

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak, beiting:

Det anbefales at beitingen med gammelnorsk sau holdes frem. Dette er en nøysom sauerase som beiter på røsslyng, og som er godt egnet til å kunne beite på røsslyngdominert vegetasjon. Beitetrykket fremstod som noe lavt under befaring 20.9.2022, og dette begrunnes med at mye av gresset på den semi-naturlige strandengen og den semi-naturlige engen var lite nedbeitet. Etter hvert som man kommer i gang med å svi lyng, vil man forvente å også få inn mer gress og urter i disse brannflatene. Basert på dette, kan man trolig øke beitetrykket fra 13 værere til 16-18 værere. Holdvurderinger av dyr, samt vurderinger av vegetasjonen på beitet bør ligge til grunn for justeringer.

Det er også ansett som positivt å jobbe for å holde rasen av gammelnorsk sau rein, slik at man får frem flere av de gode egenskapene denne sauerasen har. Inseminering er virkemiddel i så måte.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak beiting og tilrettelegging for beiting:			
Holde frem med beiting	2022 -		
Holde frem med inseminering for å ta vare på husdyrrasen	2022 -		
Øke antall beitedyr med 3-5 dyr	2023-2025		
Utstysrbehov knyttet til beiting og tilrettelegging for beiting:			
<p>En forbedring av kaia på Grytøya er et viktig tiltak for å forenkle transport av dyr til de ulike øyene. Det er også ønskelig med en liten flytebrygge på Nordstøya for å lette atkomst ved tilsyn og frakt av dyr.</p>			

3.6.2 Planer for sviing

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak med sviing:

Det anbefales å komme i gang med lyngsviing på Nordstøya og Lisjøya. Øyene er godt egnet til sviing, da de har flere naturlige avgrensinger (branngater), og mye tett og sammenhengende lyngvegetasjon i moden fase. Før brenning er det ønskelig at man får gå svikurs, og at man har med seg tilstrekkelig med mannskap under sviing på øya til å kontrollere brannen. Se figur 5 med forslag til områder som kan prioriteres ved lyngbrenning.

Innenfor det foreslåtte arealet på figur 5, er områder som bør prioriteres markert med hvit skravur. Området sentralt på øya markert med skrå hvit skravur bør prioriteres først, og brennes allerede kommende vinter. Dette arealet er 12 daa stort og utgjør dermed om lag 10 % av arealet som er registrert som kystlynghei på de to øyene.

I tillegg bør et lite område med stor kreklingdominans også brennes allerede i vinter som et forsøksområde, slik at en kan følge med på hvordan røsslyng og andre ønskede arter revegeterer etter lyngbrenning. Dette området er markert med blå skravur og er 5 daa stort.

Det vurderes som viktig å brenne et relativt stort areal første året og det er viktig at disse to områdene blir svidd omtrent samtidig. Dette fordi det kan forventes høgt beitetrykk i nysvidde områder og kraftig beiting på røsslyng, slik at det er en viss fare for at den blir beitet bort i sviflatene, spesielt der det er lite frø. Der det er stor kreklingdominans forventes frøbanken av røsslyng og andre arter å være relativt

begrenset og det er derfor viktig at beitedyra har tilstrekkelig med annet nysvidd areal til beite for å oppnå god revegetering i disse områdene.

Øvrige områder med stor og sammenhengende kreklingdominans er markert med rød skravur og disse områdene skal ikke brennes før en er sikker på at revegetering av kreklingdominerte områder er god, etter å ha fulgt utviklingen i forsøksområdet i 2-4 år.

De to siste områdene (henholdsvis 12 og 9 daa) markert med horisontal hvit skravur prioriteres for lyngsviing i løpet av de to neste vintrene. Restarealet uten skravur er areal der det er mindre partier med krekling i veksling med røsslyngdominerte partier. Disse områdene brennes etter hvert som en får litt erfaring med effekten av lyngbrenning, og kan foreløpig avvendes noen år. Dersom en ser at ønsket effekt av brenning av kreklingdominerte områder blir oppnådd, bør de gjenstående kreklingdominerte områdene (rød skravur) prioriteres foran restarealet uten skravur.

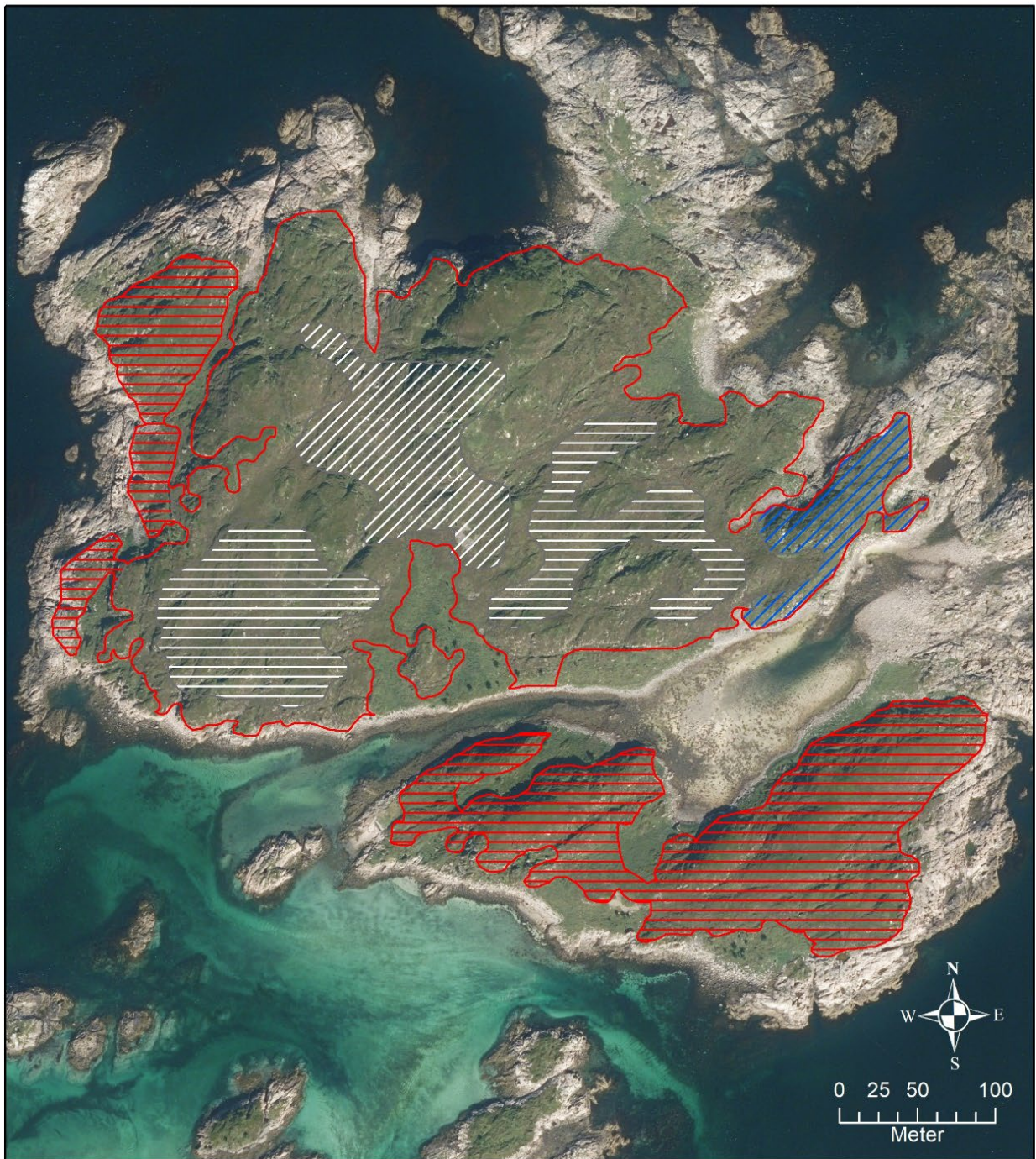
Størrelsen av de markerte kreklingområdene kan være ei utfordring med tanke på tilførsel av frø, og det oppfordres til å prøve seg litt frem på ei av de store flatene framfor å brenne alle samtidig. Vær ellers oppmerksom på at det ligger enkelte uregistrerte kulturminner i restarealet, se figur 4. Unngå brenning i kulturminner.

Sviingen kan gjerne skje om høsten eller våren. Ved sviing om våren må en passe på at man ikke kommer i konflikt med hekking av eventuelle bakkerugere som er tidlig på reir. All lyngbrenning må derfor være avsluttet i god tid før hekkesesong for sjøfugl tar til.

Etter sviing er det viktig å følge opp brannflatene. Her skal man følge med på vegetasjonen som etablerer seg. Etablerer det seg fremmedarter (for eksempel frøspirer fra sitkagran), skal disse nappes opp og fjernes. Sannsynligheten for dette på Nordstøya er ikke så stor. Pass også på veitistel og la ikke denne få etablere seg på øya.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak sviing:			
Svi områder med hvit farge, på inneværende skjøtselsplan:			
Svi ca 12 daa røsslyngdominert kystlynghei	2023	12 daa	
Svi ca 5 daa kreklingdominert kystlynghei	2023	5 daa	

Svi ca 12 daa røsslyngdominert kystlynghei	Ca 2025	12 daa	
Svi ca 9 daa røsslyngdominert kystlynghei	Ca 2025	9 daa	
Svi områder med rød farge: i revidert skjøtselsplan om 5 år.			
<p>Utstysrbehov knyttet til sviing:</p> <p>Deltagelse på svikurs (eksempelvis ca 10 000 kr inkludert reise og opphold)</p> <p>Brannvifter og gassbrennere (eksempelvis ca 5000 kr)</p> <p>Mulighet til å leie inn en fagperson under selve brenningen på øya (eksempelvis ca 15 000 kr inkludert reise og opphold)</p>			

Figur 5. Forslag til sviplan for kystlynghei på Nordstøya og Lisjøya, der kystlynghei er avgrenset av rød strek. Forklaringer på avmerkinger er gitt under punkt 3.6.2. Flybilde fra Norge i Bilder/Kartverket.no.

3.6.3 Planlagte restaureringstiltak

Beskrivelse av planlagte restaureringstiltak:

Det er ikke behov for noen restaureringstiltak på Nordstøya og Lisjøya ut over det som er beskrevet under sviplan.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Spesifikke restaureringstiltak:			
Utstysrbehov knyttet til rydding/slått/fjerning av problemarter:			

3.6.4 Andre planlagte skjøtselstiltak

ANDRE AKTUELLE SKJØTSELSTILTAK**Beskrivelse av andre tiltak, ut over restaurering, sviing og beiting.**

Det planlegges ingen tiltak utover beiting og sviing.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak:			
UTSTYRSBEHOV			
Annet:			

3.7 Oppfølging av skjøtselsplanen

Utarbeides av fagkyndig kartlegger. Veiledning finnes i kapittel 10.

OPPFØLGING
Skjøtselsplanen skal evalueres innen 5 år: 5 år – i 2027.
Behov for registrering av spesifikke naturtyper og/eller artsgrupper:
Nylig gjennomførte eller påbegynte tiltak som er finansiert: Nei
ANSVAR
Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen: Linda Selnes og Frank Tore Lind

4 Mer informasjon

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se: **Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker** som finnes på DNS hjemmesider:

<http://www.dirnat.no/content/1916/>

Annen aktuell litteratur:

Buer, H. 2011. Villsauboka. Selja Forlag, Florø.

Haaland, S. 2002. Fem tusen år med flammer; det europeiske lyngheilandskapet. Vigmostad & Bjørke.

Halvorsen, R., Bryn, A., Erikstad, L. & Lindgaard, A. 2015. Natur i Norge - NiN. Artsdatabanken, Trondheim (<http://www.artsdatabanken.no/nin>).

Halvorsen, R., medarbeidere og samarbeidspartnere. 2015. NiN – typeinndeling og beskrivelsessystem for natursystemnivået. – Natur i Norge, Artikkel 3 (versjon 2.0.3): 1–509 (Artsdatabanken, Trondheim; <http://www.artsdatabanken.no>.)

Hovstad, K. A., Johansen L., Arnesen, G., Svalheim, E. og Velle, L. G. 2018. Kystlynghei, semi-naturlig. Norsk rødliste for naturtyper 2018. Artsdatabanken, Trondheim.

Kaland, P.E. & Vandvik, V. 1998. Kystlynghei. S. 50-60 i: Framstad, E. & Lid, I.B. (red.) Jordbrukets kulturlandskap, Universitetsforlaget, Oslo.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.

Nilsen, L.S. (red.). 2009. Naturen. Populærvitenskapelig tidsskrift. 2009-2: 66-128. Spesialnummer om kystlynghei i Norge.

5 Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)					
Navn på lokaliteten: Nordstøya		Kommune: Harstad		Områdenr.:	
ID i naturbase: Nordstøya (NINFP2210103213) Lisjøya (NINFP2210103214)		Registrert i felt av: Pål Thorvaldsen Liv Guri Velle		Dato: 20.9.2022	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige):				Skjøtselsavtale: Inngått år: 2022 Utløper år: 2027	
Beiteområde: Hovednaturtype etter Miljødirektoratets Instruks (% andel fordeling): D4 Kystlynghei (84 % -137 daa) Tilleggsnaturtyper: D2.2 Naturbeitemark (12 % - 20 daa) D3 Seminaturalig strandeng (4% - 6 daa)			Hovednaturtype: Grunntyper etter NiN, M1:5000 (% andel fordeling): T34-C2 Kalkfattig kystlynghei (95 %) T34-C4 Intermediær kystlynghei (5%)		
Verdi: Nordstøya (NINFP2210103213): Høy kvalitet Lisjøya (NINFP2210103214): Moderat kvalitet			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.):		
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):	
< 20 m	x	God	x	Slått	
20-50 m		Svak		Beite	x
50-100		Ingen		Pløying	
>100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
				Torvtekt	
				Brenning	
				Park/hagestell	

OMRÅDEBESKRIVELSE (For naturbase og som grunnlag for skjøtelsesplanen)

Innledning: Nordstøya og Lisjøya ble befart 20.09.2022 av Pål Thorvaldsen (NIBIO) og Liv Guri Velle (Møreforskning) for å lage en skjøtelsesplan for kystlynghei på øya. Hele øya ble kartlagt etter NiN2.1 og Naturtypene ble avgrenset og gitt verdi etter Miljødirektoratets instruks av 2022. Oppdragsgiver var Statsforvalteren i Troms. Med på befaring var Linda Selnes som bruker øya som beite og Pål Alvereng (Miljøfaglig Utredning) som kjentmann.

Beliggenhet og naturgrunnlag: Nordstøya ligger nordvest for Grøtavær på Grytøya i Harstad kommune i Troms. Den ligger i nordboreal bioklimatisk sone i svakt oseanisk seksjon (O1). Berggrunnen er kalkfattig og består av grovkornet kvartssyenitt og syenitt. Berggrunnen er stedvis oppsprukket og det er flere små og grunne kløfter og bratte skrenter på øya, spesielt mot vest. Det høyeste punktet på øya er 28 m. Nordstøya er nesten todelt på flo sjø og den sørlige delen kalles Lisjøya. Samla areal er på 250 daa.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Det er kystlynghei som sammen med kalkfattig strandberg har størst utbredelse på øya. Det er til sammen 135 daa kystlynghei der kartleggingsenheten T34-C2 Kalkfattig kystlynghei har størst utbredelse. Det forekommer også mindre partier med T34-C4 Intermediære kystlyngheier hovedsakelig knyttet til høgdedrag der torvdjupna er mindre og der en over tid har hatt en del tilførsel av næringsstoff fra fugl og dyr. Intermediær hei har størst utbredelse rundt det høyeste punktet på øya og her er det avgrenset et lite areal. Forekomsten av krekling er høgt i begge kartleggingsenhetene og er trolig først og fremst klimatisk betinget ettersom krekling øker mot nord og nordøst, og på høgdedraga. Krekling har bortimot 100 % dekningsgrad på enkelte av de lavere høgdedraga mot nord og nordaust. Sentralt på øya der det er lunere, øker innholdet av røsslyng betydelig og over store areal er røsslyng her dominerende.

Artsmangfold: Kystlyngheia på Nordstøya er artsfattig og dominert av trivielle arter som krekling, røsslyng, blokkebær, rypebær, engkvein, geitsvingel og slåttestarr. Av urter er blåklokke, blåknapp og skrubbebær vanligst. I de intermediære områdene kommer kvitmaure og tiriltunge inn. De mest artsfattige områdene er der krekling har dominans. Det ble registrert noe beitemarkssopp i kantområdene inn mot seminaturlig eng. Av disse kan nevnes beiterødspore, kritt vokssopp, kjeglevokssopp, liten vokssopp og mønjevokssopp.

Bruk, tilstand og påvirkning: Det er lange beitetradisjoner på Nordstøya. I Trondnes bygdebok kan man lese at gården Grøta trolig ble ryddet i folkevandringsstiden, og at funn av en rekke gravrøyser vitner om en rik bosetning i vikingtid. Fra utskiftingen i 1847 blir mellom annet skildret at «Slåttene på øyene ble fordelt slik: Nordstøya, Skipperøya med lille Kleppholmen og lille Lyngøya skulle ligge i sameie og bare benyttes til beite for sauer og geiter, før de øvrige øyene ble delt og slått. Brunøya og Smaløya ble delt i til sammen 8 teiger, som skulle gå på årbytte. De øvrige øyene skulle høstes i fellesskap» (s 401). Videre kan man lese at: «Da «Storsildtida» satte inn i 1860 åra, begynte plassene (husmannsplassene) å gro opp som paddehatter. I 1865 bodde det to husmenn på Grøta, i 1875 var tallet økt til 7 og i 1900 var det i alt 12 plasser på gården. Bare et par av disse husmannsplassene var tillagt jord, men alle husmennene hadde husdyr, som oftest 1 ku og noen sauer og geiter. For å skaffe fôr til disse, høstet de på Skipperøya, Nordstøya og på andre øyer og i fjellet, der brukerne selv ikke rakk over» (s. 416). Det har dermed tidligere trolig også blitt sanket fôr på Nordstøya samtidig med at den ble beitet. Trolig har det da vært slått eller revet lyng her tidligere slik tradisjonen var.

<p>Fremmede arter: Ingen registrert.</p>
<p>Kulturminner: Det er en uregistrert potensiell boplass på Nordstøya og flere store groper av ukjent opphav.</p>
<p>Skjøtsel og hensyn: Øya beites i dag fra april til midten av oktober av en flokk værere av gammelnorsk sau. Dagens beitetrykk fremstår som ekstensivt til noe svakt. Dette ser man særlig på beitingen av engarealene som har relativt mye gjenstående og svakt avbeitet både sølvbunke og engkvein. Beitetrykket kan nok med fordeles økes med 3-4 dyr og det er bra å starte beitesesongen tidlig om våren. Ved å komme i gang med lyngbrenning vil man kunne redusere dekningen til krekling og einer noe, og samtidig fremme dekning av røsslyng. I tillegg vil man i pionerfasen få inn flere urter og gress, og skape mosaikker av lynghei i ulike aldre. Dette er alle tiltak som vil øke beiteverdien på øya, og en bør da gradvis også sette på flere beitedyr. Krekling beites ikke av sau på grunn av at arten har et sterkt antibeiteforsvar. Sammenhengende kreklingflater bør derfor brennes vekk. Det kan være en fordel å ikke brenne for stort areal med krekling i gangen slik at frø fra andre arter får mulighet til å spre seg inn i sviflatene samtidig som grunneier får mulighet til å vurdere om tiltaket gir ønsket effekt eller ikke. Det er ikke registrert negative påvirkningsfaktorer på de to øyene.</p>
<p>Del av helhetlig landskap: Nordstøya</p>
<p>Verdibegrunnelse:</p> <p><u>Naturtyper-Miljødirektoratets instruks:</u></p> <p>I henhold til Miljødirektoratets kartleggingsinstruks (MD 2022) fastsettes kvaliteten av en naturtyperlokaltet etter en avveining mellom lokalitetens tilstand og naturmangfold. Ved å følge disse kriteriene fastsettes kvalitet av kystlyngheilokalitetene i planområdet slik:</p> <p>Nordstøya (NINFP2210103213): Høy kvalitet</p> <p>Tilstandsvurdering: God.</p> <p>Tilstandsbeskrivelse: Kystlynghei i intakt utforming. Beites av gammelnorsk sau gjennom store deler av året. Ingen fremmedarter og lite busker og trær. Høy dekning av røsslyng i moden fase. Dyrene går over til Lisjøya ved fjøre sjø. Disse lokalitetene må ses i sammenheng.</p> <p>Naturmangfoldvurdering: Moderat.</p> <p>Naturmangfold beskrivelse: Naturverdien blir moderat grunnet størrelse. Intakt lynghei i bygge- og moden fase. Ingen sjeldne arter registrert. Lite busker og kratt.</p> <p>Lisjøya (NINFP2210103214): Moderat kvalitet</p> <p>Tilstand: God</p>

Tilstandsbeskrivelse: Dette er en intakt kystlynghei med et moderat beitetrykk. Lisjøya må ses i sammenheng med Nørdstøya, ettersom det er ett felles beiteområde. Øya beites av gammelnorsk sau store deler av året. Dyrene er borte i vintermånedene når det er snø. Det er ikke registrert fremmedarter på øya. Lite busker og kratt.

Naturmangfoldvurdering: Lite

Naturmangfold beskrivelse: Størrelsen på Lisjøya er under 30000/50000 m² som enkeltpolygon og får dermed lav verdi, men ville hatt moderat verdi om det kunne kobles sammen med Nordstøya. Dyrene beiter i hele området, og de to øyene bør ses i sammenheng. Ikke gjort funn av sjeldne arter.

Merknader

Kilder

T. Lysaker. 1956. Trondenes bygdebok 3. Gårdshistorie for Trondenes Herred med Harstad. Trondenes Bygdeboknemnd.

Buer, H. 2011. Villsauboka. Selja Forlag, Florø.

Andre kilder:

Folketelling 1865 for Trondenes Herrad. Digitalarkivet

NEG 10. Lynging og mosing (Nordland, Troms og Finnmark). Spørreliste frå Norsk Entologisk Foreining utsendt i 1948 av Lily Weiser-Aall og Martha Hoffmann.

Sentralarkivet for flybilder og satelittbilder. Oppg 199 Hinnøy-Bjarkøy: 1:15000. 1-8-1963. Norfly AS.

Sentralarkivet for flybilder og satelittbilder. Oppg 789 Krøttøy. 1:6000. 3-7-1956. Widerøes Flyveselskap og Polarfly AS.

Vedlegg 1. Bilder og artslister

Foto 1. Kystlyngheia på Nordstøya og Lisjøya beites av værer av gammelnorsk sau. De sankes ved hjelp av gjeterhund.
Foto: Liv Guri Velle/Møreforskning.

Foto 2. De høyeste partiene på øya er noe rikere, grunnet fuglegjødsling. Sauen liker også godt å være på disse høydedraga, og er også med på å gjødsle de litt mer opp. Foto: Liv Guri Velle/Møreforskning.

Foto 3. Dyra går fritt mellom de to øyene, og har god tilgang på tang og tare ved fjøre sjø. Foto: Liv Guri Velle/Møreforsking.

Foto 4. Det er ferskvannstilgang flere steder øyene. Dette er vann som står i ulike forseninger i terrenget. Under sørlig tørre somre skal en være på vakt om de kan tørke ut, og fryser de til, bør en kakke hull på isen. Foto: Liv Guri Velle/Møreforsking.

Foto 5. Lyngen dominerer feltsjiktet, og både røsslyng og krepling er mengdearter. Ved sviing forventes det at kreplingen går litt tilbake til fordel for røsslyng, og dette er ønskelig da det vil øke beiteverdien på øyen. Det er noe eier i området, og denne vil også reduseres ved sviing. Foto: Liv Guri Velle/Møreforskning.

Foto 6. I tillegg til kystlynghei, finnes det både semi-naturlig eng og strandeng på øyen. Under befaringen i 2022 vurderte man beietrykket av disse engene som noe svakt. Det står noen enkelttrær på øyen, og disse kan få stå. Det er ikke særlige tegn til gjengroing. Foto: Liv Guri Velle/Møreforskning.

Foto 7. I senter av bildet ser man steinlagte forseninger som kan se ut som kulturminner. Bilder av disse er sendt til forvaltningsmyndighet. Dette området på Nordstøya skal ikke brennes i første omgang. Foto: Liv Guri Velle/Møreforsking.

Foto 8. En annen forsening i terrenget ligger på Lisjøya. Heller ikke dette området skal brennes. Foto: Liv Guri Velle/Møreforsking.

Foto 9. Engareala på øyene har en rekke både habitatsspesifikke arter og andre viktige karakteristiske arter for eng. Det ble registrert flere arter av sopp ved befaringen. Her er kritt vokssopp avbildet. Foto: Liv Guri Velle/Møreforskning.

Foto 10. Det ventes at dette er gode kilder for å få inn gress og urter i planlagte brannflater. Mosaikken mellom naturtyper gjør biodiversiteten samlet sett høyere på Nordstøya og Lisjøya. Foto: Liv Guri Velle/Møreforskning.

Artsliste:

Typiske arter for kystlyngheia:

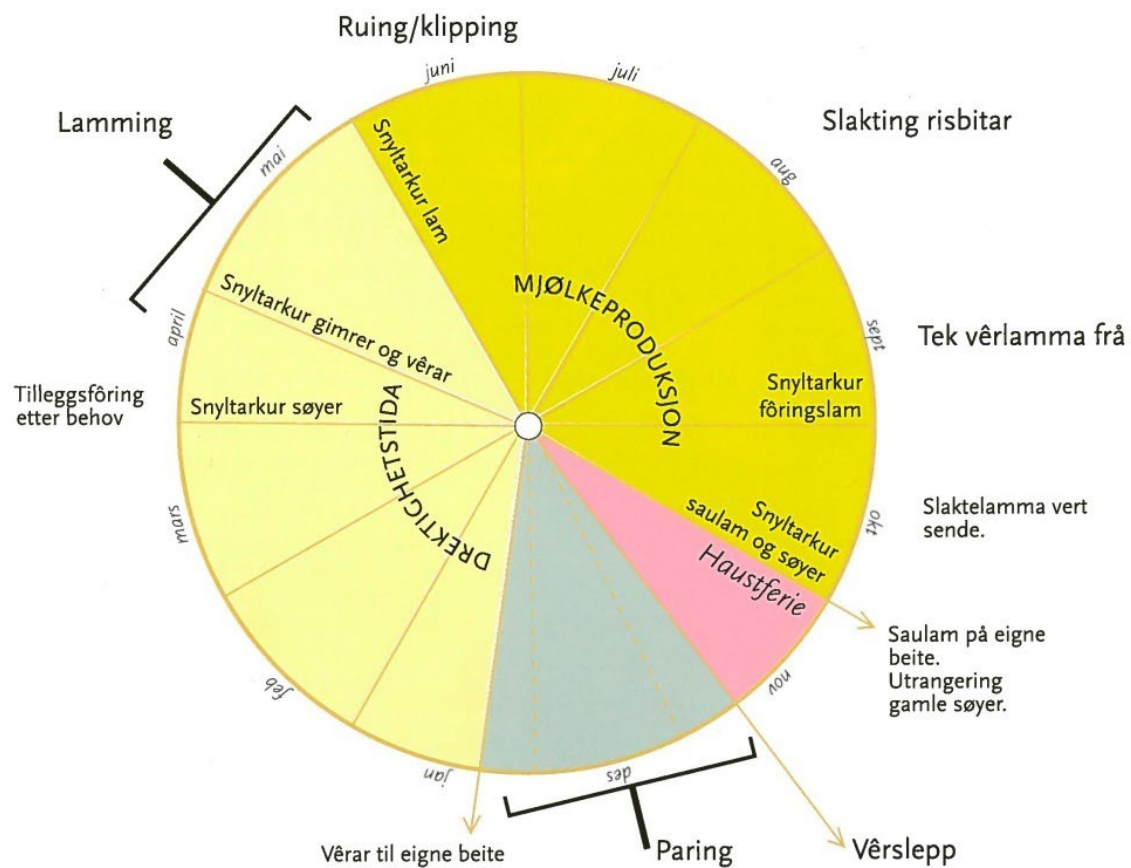
Blokkebær	Krekling
Blåbær	Kvitkløver
Blåklokke	Kvitmaure
Blåknapp	Marikåpe sp.
Bråtestarr	Multe
Einer	Rogn
Engfiol	Rypebær
Engfrytle	Rødsvingel
Engkvein	Røsslyng
Engsyre	Skrubbær
Etasjemose	Slåttestarr
Fjellbjørk	Smyle
Furumose	Sølvbunke
Geitsvingel	Tiriltunge
Hundkvein	Tyttbær

Typiske arter for semi-naturlig eng/strandeng (mulige frøkilder inn i brannflater i kystlyngheia):

Balderbrå	Kjeglevokssopp
Beiterødspore	Kvitkløver
Blåklokke	Kvitmaure
Enghumleblom	Kritt vokssopp
Engkvein	Legeveronika
Engrapp	Marikåpe sp.
Engsmelle	Skjørbuksurt
Engsyre	Skjør vokssopp
Engvokssopp	Smyle
Fjellmarikåpe	Stolpestarr
Fuglevikke	Skogstorkenebb
Gåsemure	Sølvbunke
Hestehavre	Tiriltunge
Hundkvein	Øyentrøst

Vedlegg 2: Eksempel på villsaudrift gjennom året fra Grøneng (Sogn og Fjordane).

Kommentar: Denne modellen har en noe høy bruk av parasittbehandling. Merk at parasittbehandling og behandling mot utøy (flått og sauekrabbe) må vurderes lokalt.

Figur 1. Årssyklusen for hold av utegangersau. Etter Buer, H. 2011. Villsauboka. Selja Forlag, Florø.

Vedlegg 3: Retningslinjer for lyngsviing utarbeidet av SNO

SNO-retningslinjer for lyngbrenning

Til: Ansatte i SNO og tjenesteytere

Fra: SNO-sentralt

Dato: Gjeldende fra 2011

Mange verneområder langs kysten innehar store areal med kystlynghei. Dette er en menneskeskapt naturtype som er avhengig av bruk for å bestå. Hvis bruken opphører, vil områdene gro til med busker og trær. Fremmede arter som bergfuru og/eller sitkagran har også blitt plantet mange steder, og er i dag i full spredning. Lyngbrenning er en rask og kostnadseffektiv måte å skjøtte kystlyngheia på. Målet er å få fram en mosaikk av vegetasjonsflater med røsslynghei i ulik alder. Da vil heia få størst variasjon og vil også få best fôrverdi. Lyngbrenning i kombinasjon med beiting er den beste måten å skjøtte lynghei på. Hvis det i lyngheia er stort oppslag av busker og trær bør dette ryddes før man brenner. Men man kan med fordel la noe stå igjen da treklynger kan brukes som skjul for dyra og beite. Antall år mellom lyngbrenninger kan variere (fra åtte år til over 20 år). Sjekk røsslyngtilstanden; gammel og grov lyng bør brennes, men vær klar over at regenereringa etter brann kan ta noen år og det er viktig å følge med på dette slik at ikke all røsslyng brennes før ny kommer tilbake. Det beste er å brenne FØR mosemattene får mulighet til å bli heldekkende. Husk fotodokumentasjon før, under og etter arbeidet.

Før brenning

- Skjøtselshjemmel gjennom verneforskrift eller NML § 47, og bestilling fra forvaltningsmyndigheten skal foreligge
- Det er kommunen som er myndighet vedrørende åpen brenning. Åpen brenning er bare tillatt dersom kommunen har åpnet opp for dette gjennom "Forskrift om åpen brenning og brenning av avfall i småovner". Sjekk om kommunen har åpnet opp for dette. I motsatt fall må det søkes dispensasjon fra forbudet
- Stedlig politi skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Brannvesenet skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Naboer og grunneier skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Ha en plan for hvordan brannen kan slukkes
- Planlegg godt hvor det skal brennes – en mosaikkstruktur mellom brente og ubrente flater er å foretrekke. Finnes det naturlige avslutningslinjer (som stier, myrkanter eller tjern) eller må det brennes branngater? Ei branngate bør ha en bredde på 5-6 m
- Brenn alltid mens jorda er fuktig eller det er tele i jorda (sein høst til tidlig vår fram til seinest 15. april)

- Ta hensyn til fugl. Brenningen bør skje før hekketiden. I de sørligste delene av kysten er ærfugl og grågås vanligvis i gang med hekking i mars måned, og brenning i slike områder bør derfor være avsluttet innen 15. mars
- Ta hensyn til fornminner og kulturminner

Under brenning

- Brenn bare under gunstige værforhold; laber bris er passe vindstyrke
- Vanligvis brenner man med vinden
- Ha godt med mannskap og slukkeutstyr (brannvifter, spader med lange skaft, snøskuffer etc.)
- Brannen kan startes med en propanblåselampe. Det er en fordel å tenne på flere steder slik at det danner seg en brannfront
- Ved slukking; vær bak flammene og slukk brannen fra kilden. Slukk brannen på bakketoppen. Da mister flammene noe av kraften og er lettere å slukke
- Bruk arbeidsklær av bomull eller ull, kraftige støvler, lue og arbeidshansker

Etter brenning

- Gå aldri fra et område hvor det fortsatt kommer røyk. Forsikre deg om at brannen er godt slukket
- Ha beredskap ved behov for etterslukking
- Få inn på kart hvilke områder som er brent og når de er brent
- Stedlig politi skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet
- Brannvesenet skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet
- Naboer og grunneier skal alltid varsles og etter at brenningen er avsluttet

Vedlegg 4: Bosetningshistorie og jordbruksutvikling

Bosetningshistorie og jordbruksutvikling i bygdene Grøtavær, Alvestad og Dale på Grytøya i Harstad kommune i Troms fylke.

Det er en rekke spor etter bosetting på Grytøya helt siden yngre steinalder (2700 f.Kr-200 e.Kr) da øya var bosatt av et veidefolk i deler av året mens de var på fiske eller samlet egg og dun. Først i løpet av folkevandringstiden (500-600 e. Kr) ble øya fast bosatt.

Gården Grøta hørte før reformasjonen til Bakke kloster i Trondheim, og ble deretter krongods og leid ut til forskjellige danske adelsmenn. I 1762 ble gården kjøpt av brukerne på auksjon og har siden vært i lokalt eie. I forarbeidene til matrikkelen i 1723 blir jordressursene beskrevet som våte og full av stein. Selv om bruket lå i en solhelling ble kornet ofte frostsadd på grunn av nordavind. Det fantes en del skog til brensel. Ved forarbeidene til matrikkelen i 1820 er jordveien fortsatt beskrevet som fuktig, steinrik og tungdreven. Bruket disponerer ikke lengre skog til brensel. Dunværet, som tidligere var utsatt for plyndring fra fremmede gir nå noe avkasting. I 1863 bruker gården 47 mål åker, 122 mål eng og det høstes 556 våger høy (10 tonn) i utmarka. På matrikkelgården var det i 1723 3 hester, 12 storfe, 14 sauer og 12 geiter. Dette hadde økt til 7 hester, 72 storfe, 127 sau og 44 geiter i 1875.

Figur 1. Kart over vestre del av Grytøya med bygdene Grøtavær, Alvestad og Dale.

Alvestad er antatt å ha tilhørt Bjarkøygodset i middelalderen, men var i 1567 krongods før det ble innløst av leilendingene mot slutten av 1700-tallet. Jordveien beskrives som noe bedre her enn på Grøtavær i matrikkelforarbeidet i 1723. I 1723 holdt Alvestad 4 hester, 16 ungdyr, 21 sau og 15 geiter. I 1857 var dette økt til 7 hester, 56 storfe og 119 sau. Gården hadde ikke skog utover noe småbjerk

innover fjellet i 1723. Knappt hundre år senere er gården «blottet for skog til brensel» som det heter i forarbeidet til matrikkelen i 1820.

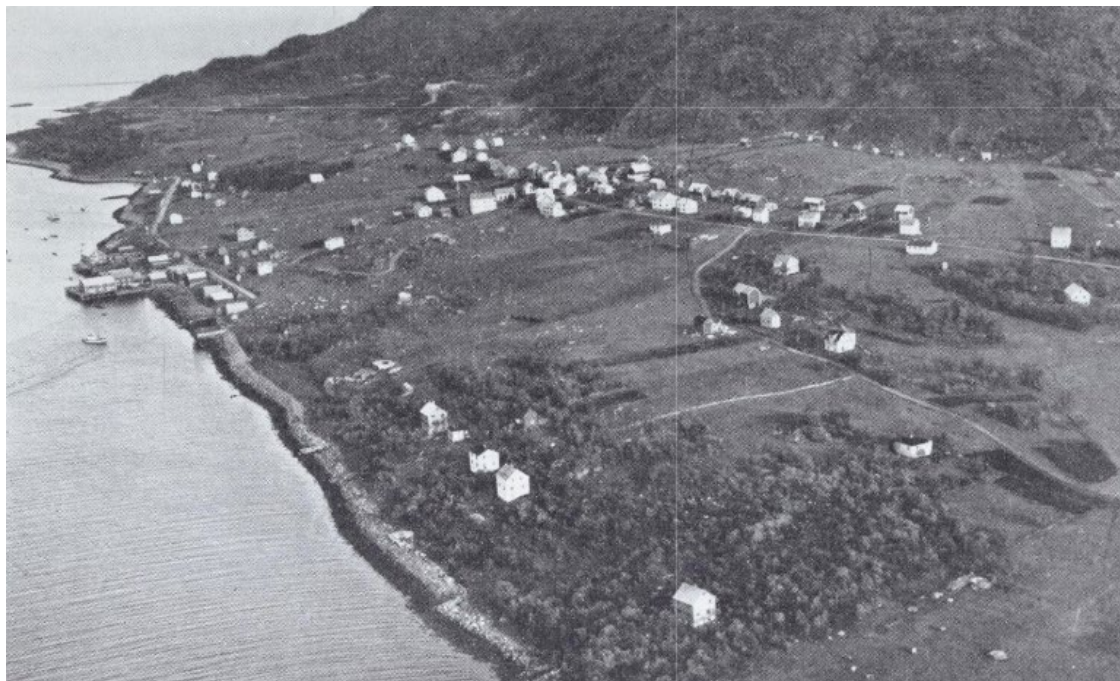

Foto 1. Grøtavær 1950-tallet. Legg merke til de mange sommerfjøsene langs utmarksgjerdet i bakkant av innmarka. Foto fra: *Trondenes Bygdebok. Gårdshistorie for Trondenes Herred med Harstad. Trygve Lysaker 1956.*

Foto 2. Alvestad 1950-tallet. Foto fra: *Trondenes Bygdebok. Gårdshistorie for Trondenes Herred med Harstad. Trygve Lysaker 1956.*

Også Dale var krongods fram til det ble kjøpt av leilendingene på slutten av 1700-tallet. Om Matrikelgården Dale heter det i forarbeidene til matrikkelen i 1723 at jorda var full av stein, men den var dyplendt og frostfri. Til bruket lå det utslåtter i fjellet og det var skog nok til brensel, men veden var tung å drive fram og måtte ofte fraktes med båt. Bruket lå rasutsatt til og det var stor fare for fjellskred som av og til gjorde skade på både folk og husdyr. I 1820 opplyses at skogen nå er «meget uthogd». I 1863 hadde gården 34 mål åker 100 mål eng og høster ei høyavling på 1088 våger hvorav

272 høstes i utmarka (4.9 tonn). Matrikkelbruket hadde i 1723 3 hester, 16 storfe, 17 sau og 14 geiter. I 1875 hadde dette økt til 8 hester, 70 storfe, 128 sau og 63 geiter. Trolig er både kalver og lam medregnet i disse tallene, se tabell nedenfor fra folketellingen i 1865.

Kildene som er brukt som grunnlag for bygdeboka forteller at utmarka med de mange utslåttene var viktige for Grytøyfolket. Det ser en fordi under utskiftingene ble også utslåttene av og til delt mellom brukene, og mange av disse var i bruk også etter andre verdenskrig. Spesielt ble dette praktisert i Dale, som hadde store utmarksressurser. Det var vanlig at utslåttene enten ble delt i fire eller av og til i to. Enkelte deler hadde årsbytte, slik at hvert bruk i en firedelt teig slo den samme teigen hvert fjerde år. Høyet ble sloget ned til sjøen på kvistrike bjørketrær, og deretter over i båt. Det blir oppgitt at den bratte lia sør for Tannkleiva på Alvestad fortsatt ble slått i 1930-åra. Andre utslåtter var felles, spesielt var dette vanlig på Grytavær. Smalholmen var delt i 8 teiger som gikk på årsbytte, og her kan en fortsatt se spor etter det som fremstår som ny slått eng i flybildet fra 1963. Også torvmyrene og skogen ble teigdelt.

Foto 3. Dale1950-tallet. Foto fra: Trondenes Bygdebok. Gårdshistorie for Trondenes Herred med Harstad. Trygve Lysaker 1956.

Tabell 1: Folketelling 1865, Dale i Trondenes prestegjeld.

M.nr	Bnr	Bruker	Hest	Storfe	Sau	Geit	Svin	Bygg	Poteter
52	2-2	Rasmus Pedersen	1	4	7	4	1	1	4
52	H	Elen Tollevsdatter	1	7	8	3	1	1	4
53	1-1	Ole Andreas Olsen		3	5	1	1	1	3
51	1-1	Rasmus gabrielsen	1	2	9	2		½	4
54	1-2	Kristian Pedersen	1	1	5	2	1	½	4
	H	Inger Hansdatter		3	5	5			
54	1-1	Tollev Halvorsen		1	2			1	1
54	1-1	Nils Jensen	1	3	6	6		1	4
53	1-1	Martin Olsen	1	3	3	1	1	½	4
53	1-2	Rasmus Olsen	1	2	4	2	1	½	4
53	H	Marit Olsdatter		1	2		1		2
53	1-1	Andreas Olsen		2	6	4	1	½	4
51	1-1	Hans Jørgen Rasmusen	1	4	10	2	1	½	4
51	1-1	Kristoffer Gabrielsen	1	3	4	4	1	½	4
	1-2	Henrik Hansen		1	8	4	1		2
		71 pers	9	40	84	40	11		

Vedlegg 5: Bruk av lynghei i Nord-Norge

Bruken av lyng og kystlynghei i det tidligere husdyrholdet i Nord-Norge og spor etter tidligere arealbruk i historiske flybilder.

Utbredelsen av kystlynghei i Norge har tradisjonelt vært avgrenset til kyststripa fra og med Lofoten i Nordland og sørover til og med Hvaler i tidligere Østfold fylke (figur1). Under en befaringsreise med Statsforvalteren i Troms og Finnmark sommeren 2021 i regi av Lyngheisenteret ble det registrert en lokalitet på Grytøya i Sør-Troms som potensielt kunne ha opphav i tidligere lyngbrenning, og det ble besluttet å undersøke denne lokaliteten nærmere for om mulig å avdekke tidligere arealbruk i det som er tilgjengelig av kilder i litteratur historiske flyfoto.

Figur 1. Antatt lyngheikutbredelse i Norge.

Bruken av lyng og lyngdominert utmark er ikke nevnt i bygdeboka og heller ikke i forarbeidene til matrikkelene eller i de mange utskiftingsforretningene som er gjengitt i bygdeboka. Dette tyder på at slike områder var tillagt mindre verdi. Lyng var i midlertidig mye brukt i husdyrholdet helt fram mot det andre såkalte hamskiftet i landbruket da maskinene og bedre dyrkingsteknikker etter hvert kom i allmenn bruk. Dette kommer tydelig fram i en større landsomfattende spørreundersøkelse om bruken av lyng i husdyrholdet som Norsk etnologisk gransking sendte ut i 1948 (NEG10). Det ble i denne undersøkelsen spesielt oppfordret til å intervjuere eldre personer for å få et innblikk en eventuell endring i bruken av lyng siden århundreskiftet.

Formålet med undersøkelsen var å undersøke (NEG 10): «a) hvordan lyngingen foregår i bygda i dag, b) om det er skjedd noen forandring i manns minne eller c) om det er tradisjon om en slik forandring. Det er d) viktig å få vite hvordan det var i den eldste tid en kan berette om (opplys om fra hvilken tid, fars, farfars, eller nøyaktig fiksert)».

Fra de tre nordligste fylkene kom det inn i alt 41 besvarelser. Et klart flertall av disse beretter om utstrakt høsting av lyng, enten ved at den ble slått med ljà, at den ble revet eller at den ble hakket av med spade på frossen mark. Tradisjonen var like utbredt i alle fylkene og holdt seg i de fleste områder fram til den ble gradvis avviklet i mellomkrigsåra. I 1948 var det stort sett slutt på høsting av lyng. Det fortelles videre at det ikke var mye lyng i utmarka, spesielt røsslyng var lite utbredt. Der det var røsslyng ble den høstet hvert 3-4-5 år. Elles ble både krekling, tyttebær og blåbær brukt til fôr. Flere kilder beskriver at lyngen som regel inngikk som ørtfôr i det som ble kalt «løypinga». Det har dessverre ikke vært mulig å finne ut hva dette faktisk var, men trolig var det en blanding av torskehoder, annet fiskeavfall og tang og tare som ble kokt sammen med lyng og brukt som fôr. Lyng ble også brukt som ferskt fôr slik at en unngikk at bladene tørket inn og gikk tapt. Høsting av lyng foregikk derfor som oftest på vårparten. I enkelte bygder ble lyng betraktet som nødfôr, mens i andre bygder ble den ansett som et godt fôr.

I spørreundersøkelsen ble det også spurt om bruken av lyngbeite, en var interessert i å undersøke når på året dyra gikk på lyngbeite, hva slags dyr som beitete lyng og hvor vanlig det var at dyra fikk beite på lyngbeite, eller om dette bare ble brukt i nødsår. I besvarelsene i denne delen kommer det fram at det var vanlig å la dyra, både hest, ku, sau og geit få være ute når været tillot og det ikke var snø. De ble da

sendt dit det var lyng eller vissent gras (dausene). Spesielt om våren var det vanlig å la dyra gå ute og beite på lyng på de tidligste barflekke, som gjerne er på rabbene.

Ingen av besvarelsen nevner lyngsviing, og det var da heller ikke tema for spørreundersøkelsen. Det er derfor ikke grunnlag for å fastslå om lyngsviing var eller på noe tidspunkt hadde vært praktisert ut ifra spørreundersøkelsen slik den var utformet. Det er likevel litt merkelig at ingen har nevnt lyngsviing, dersom dette var praktisert. Lyngsviing er heller ikke nevnt i den grundige gjennomgangen av landbruket og landbrukstradisjonene i Trondenes Bygdebok, bind IV (Trygve Lysaker 1958). Her går man blant annet detaljert inn på hva som ble utnyttet fra utmarka, og det nevnes blant annet at det var vanlig å bruke skav av rogn, bjørk og selje. Det var også utbredt å grave opp bregnerøtter som vinterfôr til husdyra.

Så kanskje var tradisjonen med lyngbrenning allerede opphørt? Gjennom spørreundersøkelsen kommer det frem at det var lite røsslyng. Der røsslyng blir nevnt blir det alltid sagt at det var lite av denne arten, og der den ikke blir nevnt sier man bare at det var krekling, tyttebær og blåbær som ble høstet til fôr. Dersom røsslyng generelt var lite utbredt, så kan dette ha sammenheng med langvarig overutnytting gjennom beite eller slått. Dermed vil ikke en eventuell tradisjon med regelmessig lyngheiskjøtsel kunne videreføres. Skulle man vurdere å ta opp brenning i dag, vil det være motivert av å ivareta de røsslyngdominerte lyngheiene som finnes på øya, slik at vitaliteten og beiteverdien styrkes, og at lyngheia ikke gror til med busker og kratt. Man skal være observant på at brenning av store flater med kreklingdominans kan gi dårlig revevegetering av verdifulle beiteplanter på grunn av mangel på spiredyktige frø fra andre planter, og på grunn av kreklingens allelopaiske egenskaper. Nyere forskning fra K.A. Bråthen på Norges Arktiske Universitet viser lovende resultater med bruk av ild og beite for å stoppe utbredelse av krekling, hvor første resultater viser at kull og reinsdyrskit kan binde allelopatiske stoff, slik at andre arter slipper til (per.med Bråthen). Det finnes også eksempler på lav gjenvekst av arter etter brenning i nordlige heier der fjellkrekling (*Empetrum nigrum spp. hermaphroditum*) har hatt stor dominans over tid. Dette illustrerer at det er et komplisert bilde, og at det er viktig å dokumentere og følge opp revevegeteringen etter skjøtsel.

I en besvarelse fra Ullsfjord i Finnmark er det svart at det var lite røsslyng, men der det var så ble den høstet hvert 3-4-5 år. Dette indikerer at det i enkelte bygder forekom en form for bevisst skjøtsel av røsslyngdominerte områder med formål om å ikke overutnytte disse slik at røsslyngen gikk tapt.

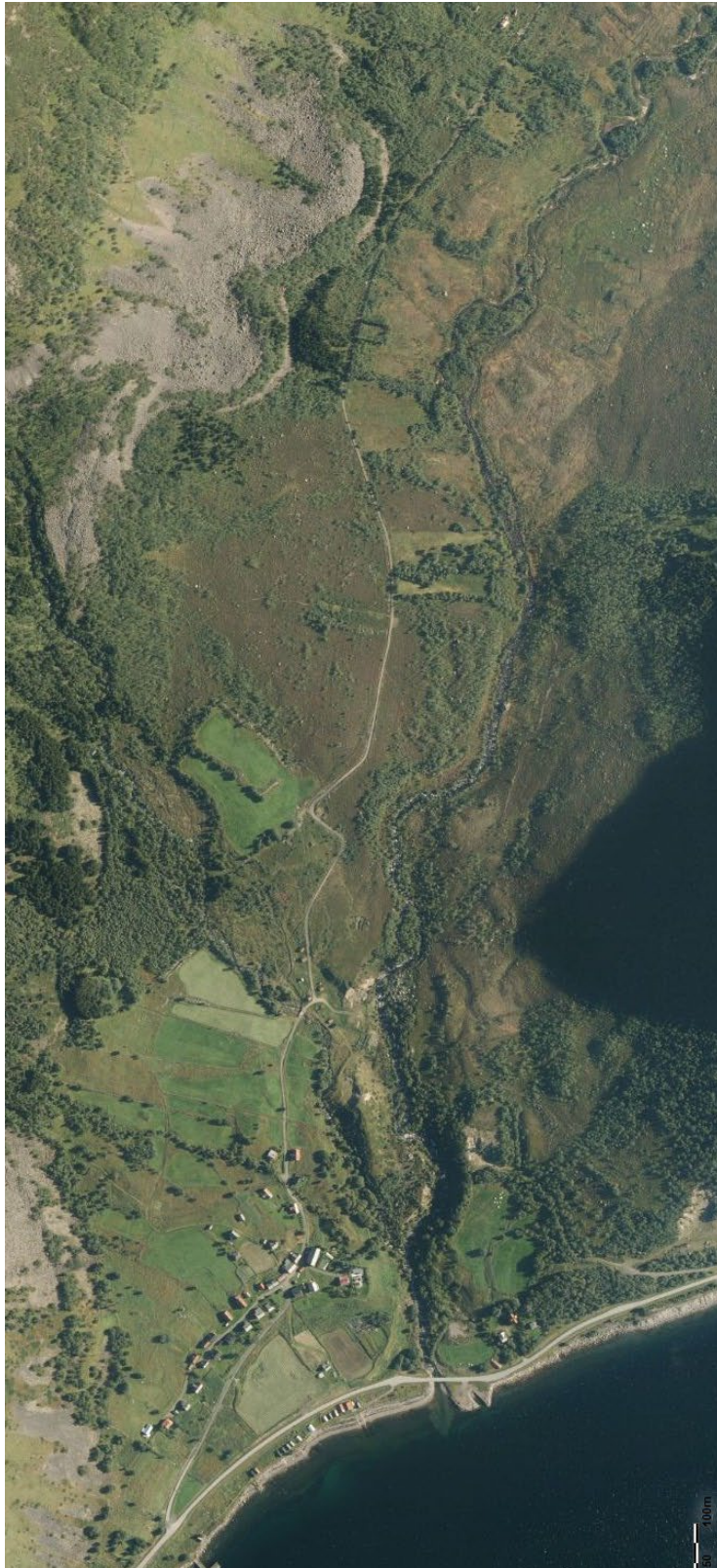
Figur 2. Utsnitt av lokalitet i Dale med potensiell kystlynghei.

Figur 3. Utsnitt av flyfoto fra 1963 fra samme område som i figur 2 over. Det er ingen deler av dette bildet som har klare tegn etter tidligere lyngbrenning.

Figur 4A. Dale 1963 med den store røsslyngdominerte flata sentralt og til venstre i bildet. Det er ingen spor etter lyngbrenning her.

Figur 4B. Omtrent samme utsnitt i nåtid.

Figur 5. Grøtavær og Alvestad i 1963. Utmarka fra utmarksgjerdet og utover fremstår som grasdominert med gradvis overgang til skog oppover fjellsida.

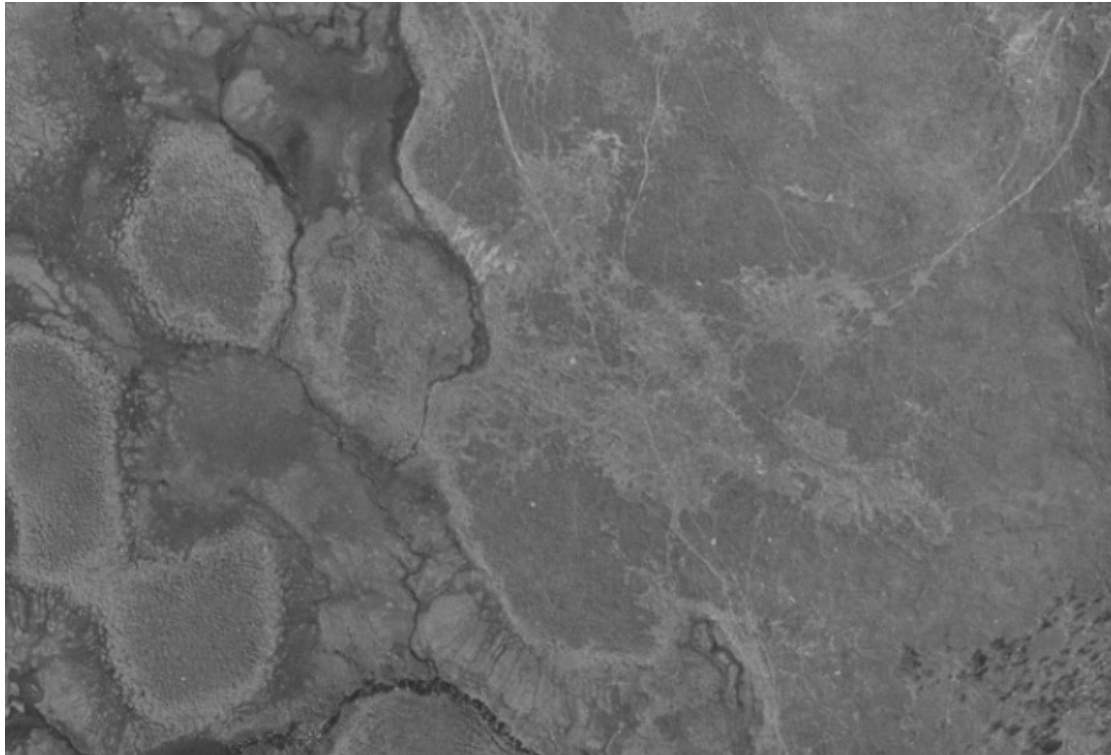
Som det fremkommer av figur 2-5 er det ikke mulig i dag å spore lyngbrenning i flybilder på selve Grytøya i dag, og sett i lys av den store utbredelsen av skog i lisdene synes det også som om det må være flere år siden en slik tradisjon har opphørt om den har vært i bruk. Det lyngdominerte området ved inngangen til Dalsdalen gir heller ingen indikasjoner i forhold til tidligere lyngsviing. Området bør derfor undersøkes i felt ved å grave ut en jordprofil for å leite etter kullrester.

Det er derfor størst sannsynlighet for å finne spor etter lyngbrenning ute på øyene eller oppe på fjellet der risikoen for tap av verdier på skog og bygninger er minst, dersom en skulle være uheldig og mistet kontrollen over brannen. Disse områdene inngikk derfor også i granskingen av flybildene, og det ble registrert spor etter tidligere arealbruk av interesse i flere slike områder. Dessverre er flybildene fra øyene mangelfulle da disse foreligger i for liten målestokk.

Det ble likevel funnet i alle fall to områder som bør undersøkes nærmere. Den ene er en holme som kalles øya mellom Grytøya og Meløyvær (figur 6). Holmen skiller seg klart fra omgivelsene og virker å være totalt avsvidd i flybilde fra 1956. Om dette er spor etter en lyngbrann eller en villbrann er ikke kjent. Tilsvarende finner en et lite uklart avgrenset område i dalbotnen ovafor Dale som kan ligne ei historisk sviflate og bør undersøkes nærmere (figur 7). Dette området ligger i et lyngdominert område og skiller seg klart fra omgivelsene med mindre lyng. Dette kan skyldes sterkere beitepress eller annen næringsstatus, men det er påfallende at lyngutbredelsen har økt fram mot nåtid. Figurene 8 og 9 viser omfanget av den tidligere arealbruken i området. Slåttemark på Smaløya bør undersøkes nærmere og potensielt innlemmes i natubasen.

Figur 6A og B. Potensiell avsvidd holme kalt Øya i Meløyvær i 1956. Til høyre samme utsnitt i 2021.

Figur 7 A og B. Øverst (A): Mulig historisk sviflate sentralt i bildet i område med tydelig lyngdominans ved Trollvatnet (1963). Området bør undersøkes nærmere. Nederst (B): Samme utsnitt i 2021.

Figur 8. Potensiell seminaturlig slåtte-mark på Smaløya utenfor Grytøyvær markert med rødt. Markering øverst i bildet omkring ujamnt avgrenset areal som kan være resultat av brenning. Arealet virker grasdominert.

Figur 9. Bildet viser at det fortsatt ble spadd torv i Dale i 1963. Det ligger små hauger i overkant av enkelte av torvtektene.

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.